

CUMHURİYETİN ÇOK YÖNLÜ BİR SİMASI

MUHİTTİN BAHA PARS

(1300-1884/85-1954)

Muhammet KEMALOĞLU*

Özet

Muhittin Baha Bey, Bursa'da doğmuştur. Muhittin (Muhiddin) Baha Pars, Milli Mücadele ve TBMM'nin ilk devresinin önemli şahsiyetlerindedir. Muhittin Baha Pars, aynı zamanda gazeteci, hukukçu, cemiyetçi ve milletvekili kişilikleriyle de tanınmaktadır. Muhittin Baha Bey çok yönlü bir karakterdir. Köklü bir aileye mensup olması, aile üyelerinin tanınırlığı, dönemin ileri gelenlerine yakınlığı, gençliğinden vefatına kadar, hep Milli Mücadele faaliyetlerinde olmuştur. Bu çalışmada Muhittin Baha Bey'i, ulaşabildiğimiz tüm kaynaklar ile akademik bir bakışla ele alarak, hem yakın dönem Türkiye tarihine tanıklık etmiş bir şahsiyetin gözüyle döneme bakmış olacağız hem de bu yakın dönem tarihimizde önemli bir yer eden Muhittin Baha Bey'i kapsamlı olarak tanıtmış olacağız. Osmanlı Devleti'nin son ve yeni Türk Devleti'nin inşa ve gelişim yıllarında birçok alanda önemli görevler almasına, faaliyetlerde bulunmasına rağmen hakkında yazılanlar oldukça sınırlıdır. Bu çalışmamız ile Muhittin Baha Pars'ın hayatına ışık tutmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Bursa, Hukukçu, Gazeteci, Siyaset Adamı.

MUHİTTİN BAHA PARS WHO WAS A VERSATILE FIGURE OF THE REPUBLIC

(1300-1884/85-1954)

Abstract

Muhittin Baha Bey was born in Bursa. Muhittin (Muhiddin) Baha Pars is one of the significant figures of the National Struggle and the first period of the Turkish Grand National Assembly. Muhittin Baha Pars is also known for his journalistic, legal, social and parliamentary personality. Muhittin Baha Bey has a versatile character. Being a member of a very deep-rooted family, the recognition of his family members, his closeness to the notables of the period, he has always been in the activities of the National Struggle from his youth until his death. With this research, we will both look at the period through the eyes of a person who has witnessed the recent history of Turkey, by considering Muhittin Baha Bey with an academic point of view with all the sources we can reach, and comprehensively introduced Muhittin Baha Bey, who has an important place in our recent history. Despite the fact that the Ottoman Empire took important roles and activities in many areas during the construction and development years of the last and new Turkish State, the writings about it are quite limited. With this work, we will try to shed light on the life of Muhittin Baha Pars.

Key Words: Bursa, Journalist, Lawyer, National Struggle, Politician.

Giriş

Muhittin Baha Pars¹, Bursa'da 1300-1884/85 tarihinde Baba Efendi Dergâhı'nda-bugünkü Vakıf İşhanı'nın bulunduğu yerde-doğdu². Babası, Ahmed

* Dr., TRT Kurumu Genel Müdürlüğü, e posta: @gmail.com, ORCID: 0000-0001-7542-7517

Baba Efendi Dergâhı/Tekkesi Şeyhi, Şeyh Bahaattin Efendi, annesi Bursa kumandanı olan Hafız Mustafa Paşa'nın kızı Nâkiye Hanım'dır³. Muhittin Baha Bey'in ailesi Umurbey'in, hatta ondan önce kurulmuş olan Kozca Köyü'nün tarihinde ve idaresinde önemli bir yeri olan 600 yıllık geniş bir ailedir. Bunlar, Pars Beyler Sülalesi olarak tanınırlar. Pars ailesinin kökenleri, II. Murat dönemi tanınmış simalarından Pars Bey olarak bilinen Şeyh Abdullah oğlu Bedrüddin Mahmut Bey'e dayanır⁴. Pars Bey, Abdullah oğlu Bedreddin Mahmut Bey'in namı-ı diğer bir şöhretli ismidir. Vakfiyesinde bu zat için "Emir-ül-Azam" tabirinin kullanılması, kendisinin büyük bir amir ve kıymeti yüksek bir şahsiyet olduğunu belirtiyor. Şerafettin Yakup Bey, Ağazade Ahmet Bey, Ahmet Baba Efendi ise büyük dedelerinden bazılarıdır. Seyyid Hacı Hâfız Mehmed Said Efendi, Şeyh Hâfız Bahaeddin Efendi ile El Hafız Nuri Efendi amcalarıdır. Ayrıca, Bursa Belediye Başkanlığı yapan Ahmet Muhtar Bey⁵, eğitimci ve yazar Vedide Baha Pars bu soydan gelmektedir. Umurbey'de kalan Pars ailesi mensupları başta Pars olmak üzere Seyhan, Önev, Küçükdağ ve Okay soyadları ile soylarını sürdürmektedirler⁶.

Muhittin Baha, Bursa'nın sanat ve siyaset hayatına yön veren Pars kardeşlerin en küçüğüdür. O, büyük ağabeyi Mehmet Baha ve ortanca kardeş Hakkı Baha, Bursa'da 19. yüzyılı, 20. yüzyıla taşıyan kişiler arasında yer aldılar. Muhittin Baha

---

¹ TBMM Albümü 1920-2010, Ed. Sema Yıldırım ve Behçet Kemal Zeynel, C:1, TBMM Yayını, Ankara, 2010, s.19.

²Muhittin Baha Pars, TBMM Üyeleri İçin Tercüme-i Hal, Sicil: 318, Dosya:45, Seçim Dairesi: Bursa, TBMM Arşivi, D:5, İçtima Senesi:76, Fevkalâde.; https://www.bursa.bel.tr/dosyalar/yayinlar/bursadazaman_10.pdf [20 Şubat 2022].; Baha Bey, Soyadı Kanunu'ndan sonra "PARS" soyadını almıştır. <https://www.belgeseltarih.com/millet-yolunda-cerkes-edhem-bey-ve-cerkeslere-bir-hitabesi-nisan-1920> [20 Şubat 2022].; <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/406533> [20 Şubat 2022].; Ayrıca bakınız: Muhammet Kemaloğlu, Hakkı Baha Pars: Hayatı ve Eserleri (1879-1942), *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, 2022.

³ Neylâ ve Bekir Peynircioğlu Arşivi.

⁴ Celil Bozkurt, "Millî Mücadele Döneminde Muhittin Baha Pars", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 56, 2015, s.11-32.; Neylâ ve Bekir Peynircioğlu Arşivi.

⁵Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi BOA., DH.I.UM.EK., 53.47.1 (Bursa'nın eski belediye reisi Muhtar Bey'in Kestel namındaki köyde kain piriç tarlalarının pis sularının Susıgırlık Köyü'ndeki dut bahçelerine büyük zarar verdiği...-Hicri 12 09 1337); Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi BOA., HSDHADB., 4.88.1 (Bursa mebusluğuna seçilen Edirne Valisi Hacı Adil Bey'e, Bursa Belediye Reisi Muhtar Bey'den gelen tebrik telgrafı); Meclis-i Umumi-i Bursa Azasından Muhtar Bey, Hüdavendigâr Vilayeti Salnâmesi, Bursa, Matbaa-i Vilayet-i Hüdavendigâr, 1287/1870-1927, s.440.; <https://www.bursa.bel.tr/eski-baskanlar/sayfa/328> [20 Temmuz 2022]. ; "XIX.-XX. yüzyıl Bursa belediye başkanlarından. Ahmet Baba dergâhının kurucusunun soyundan gelmedir. Babası Hasip Efendi, dedesi de El-hac Mehmet Sait Efendi'dir. Birkaç kez Bursa Belediyesi meclis üyeliklerinde ve başkan yardımcılığında bulunmuş. Kentin işgalden kurtuluşu üzerine 11 Eylül 1922'de belediyede toplanan bir kurul tarafından belediye başkanlığı görevine seçilmiş. Bu görevini 9 Mart 1923'e değin sürdürmüştür." <https://www.bursa.bel.tr/eski-baskanlar/sayfa/328> [20 Temmuz 2022].; <http://bgc.org.tr/ansiklopedi/muhtar-bey.html> [20.02.2022].; Ertuğrul Gazetesi, 3 Ağustos 1911, Raif Kaplanoğlu'ndan e-posta ile alınan belge.

⁶<http://yesilbursadergisi.com/mobil/koseyazisi.php?id=733> [20.02.2022].

Bey, büyük ağabeyi Mehmet Baha (kendisi Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu romanındaki Kamuran'ın esin kaynağıdır ve ilk Türk Opera bestecisidir) ve Hakkı Baha (Atatürk'ün Harp Okulu'ndaki sıra arkadaşıdır ve aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 10 kurucusu arasındadır ki, Mustafa Kemal'i İttihat ve Terakki'ye üye yapan da Hakkı Baha'dır) ile birlikte büyüdü⁷. Eşi Vedia Pars'tır⁸. Ömer Muhittin Baha Pars adında bir evlatlığı vardır⁹.

Muhittin Baha, Bursa Mekteb-i Sultanisi'ni sonrasında da Mekteb-i Hukuk-ı Şahane'den pekiyi derece ile 26 Teşrinievvel 1329/8 Kasım 1913'te bitirir. Muhittin Baha Bey, fakültede iken 1906 (1322) tarihinde Temyiz İstida Dairesi'nde çalışmış ve bu görevinden istifa ederek 1909-1910 (1325-1326) yılları arasında Bursa Hidayet Azalığı yapmıştır. Kasım 1913 (25 Teşrinisani 1329)'te aldığı 1200/993 numaralı ruhsatname ile Dava Vekilleri Cemiyeti bünyesinde avukatlık da yapmıştır¹⁰.

Muhittin Baha Bey, Bursa Sultanisi'nde edebiyat, mantık, felsefe öğretmenliği (Muhiddin Baha Bey, Edebiyat ve Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye, Kitabet muallimi), Kız Muallim Mektebi Muallimliği ile Bursa Dârü'l-Muallimât Kitabet muallimliği¹¹ yapmıştır.

1. Milli Mücadele Dönemine Kadarki Faaliyetleri

---

⁷ "İstiklal Marşı'nın Şairi Bursalı Bir Avukat-Siyasetçi Olabilirdi". Rıza Ertekin, "Muhittin Baha Pars'ın Hayatı ve İstiklal Marşı", *Bilanço Dergisi*, Yıl: 15, (145), 2013, s. 44-45.

⁸ Resmî Gazete, Sayı: 11048, 1 Mart 1962 Perşembe, s.45.; Resmî Gazete, Sayı: 9548, 1 Mart 1957 Cuma, s.16562.; <https://tam-metni.nasil-yazilir.com/2020/06/11-temmuz-1945-aksam.html> [29 Mart 2022]..; https://www.TBMM.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunTBMMc045/kanunTBMMc045/kanunTBMMc04500034.pdf [29 Mart 2022]..; https://www.TBMM.gov.tr/tutanaklar/kanunlar_kararlar/kanunTBMMc045/kanunTBMMc045/kanunTBMMc04500034.pdf [29 Mart 2022]..; "Vefat", *Milli Mücadelenin önde gelenlerinden Bursa eski Milletvekili merhum Muhittin Baha Pars'ın vefakâr eşi Baha Altıntaş, merhum Vedide Baha Pars, Cahit Pars, Selma İris, Dr. Bedrettin Pars, Umur Pars. Fikret Öndin, Kezihe ve Selâmi Dinçer ile Pars Umur, Arcul ailelerinin yengeleri, Muzaffer Pars, Hikmet, Nadide, Nejat, Tunç Bengililerin manevî anneleri Vedia Pars 25 Eylül 1973 günü vefat etmiştir. Aziz nâşî 27.9.1973 Perşembe günü (bugün) öğle namazından sonra Şişli Camiinden alınarak Zincirlikuyu Kabristanında toprağa verilecektir. Allah rahmet eylesin.* Cumhuriyet, Sayı: 7663, <https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/yazar/63-OKTAY+AKBAL/1973/9/27.xhtml> [26 Nisan 2022]..; https://www.TBMM.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t13/c015/b052/cs_130150520362.pdf [20 Temmuz 2022].; "Bursadaki Meşhur Havuz Meselesi", *Vakit*, Sayı:9877, 20 Temmuz 1945 Cuma, s.4.; <https://www.kanunum.com/files/34-1.pdf> [20 Temmuz 2022].; <https://www.kanunum.com/files/7466-1-1.pdf> [20 Temmuz 2022].

⁹ Neylâ ve Bekir Peynircioğlu Arşivi.

¹⁰<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2011-2/11.pdf> [20 Temmuz 2022].

¹¹ "Okulun ilk hocalarından Muhiddin Baha Bey Kitabet...". Sabri Becerikli-Muammer Demirel, "Osmanlı'dan Cumhuriyet Bursa'sına Miras Kalan Öğretmen Okulları (1883-1975)", *Uludağ Üniversitesi, Journal of History Studies*, Volume 9, Issue 1, March 2017, p. 65-84.; Yasemin Tümer Erdem, II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi, TTK., 2013, s.322.; BOA., DH.EUM.VRK, 25/49.; <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2011-2/11.pdf> [20 Temmuz 2022].

Bursa İkinci Meşrutiyeti coşkuyla karşılayan Anadolu kentlerinden birisi idi. Bursa'da İyd-ı Milli Bayramı'nın ilk kutlaması 10 Temmuz 1909 da gerçekleştirilmiştir. Bayram günü valinin konuşmasının ardından, Bursa İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetiminden Celal Bey (Bayar), Avukat Muhittin Baha Bey (Pars) da konuşma yapar¹². Muhittin Baha'nın, Bursa'da düzenlenen İstanbul'un Fethi etkinliğinde konuşma yapanlar arasındadır¹³.

Muharebeler sadece savaşanların hayatını etkilemez ve muharebeler sadece er-erbaş ve zabitan ile yürütülmez. Cephe ardı dediğim alan vardır ki bu alan harp sahasını dolduranların tanıdığı, tanımadığı, bilip bilmedi binlerce etkenle iç içedir.

I. Cihan Harbi, tarihte meydana gelen en büyük harplerden bir tanesi olmakla yıkıcı, sarsıcı, yok edici özellikleri ile birçok ilki içerisinde barındırır. Harp sahası itibariyle dünyanın diğer bir ucundan gelen bir ANZAK askeri yine bir Maraşlı, Kırşehirli, Konyalı, Antep'li ve daha birçok Türk toprağından gelen askerlerle karşı karşıya gelmiştir. Bir ölüm kalım savaşı olan bu dünya harbinin her cephesi önemli olmakla birlikte Çanakkale Cephesi, Türkler için varlık yokluk mücadelesinin adı olmuştur. Bu nedenle tüm dünyanın gözü buradadır.

Hatta 1915 haziranında Çanakkale cephesinde vuku bulan kahramanlıkların görülmesi ve burada yaşananların tercümanı olunması için cephe bölgesine heyetler kabul edilir. Ahmet Ağaoğlu, Ali Canip, Celal Sahir, Enis Behiç, Hakkı Süha, Hamdullah Suphi, Mehmet Emin, Orhan Seyfi cepheye gidenlerdendir.

Muhittin Baha Bey de Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesindeki askerin/savaşın durumunu yerinde görmek, incelemek ve elde ettiği izlenimleri öğrencilerine aktarmak, "*milletimizin asar-ı hamasetini müşahede ve bilahare tabiye-i nakl ve hikâye eylemek üzere*" Maarif Nezareti'nden izin talebinde bulunur. Muhittin Baha Bey'in talebi uygun bulunur ve Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlığı Vekâleti de "*Saha-i harbe Azimet arzusunu izhar eden sultaniye Edebiyat Muallimi Muhiddin Baha Bey'in*" cepheye izamına ve cephe hattındakileri görüp aktarmasına izin verir¹⁴.

2. Milli Mücadele Dönemi'ndeki Faaliyetleri

Muhittin Baha Bey, Binci Dünya Harbi sonrası başlayan işgaller döneminde de boş durmaz. İstanbul'un işgaliyle başlayan bu sıkıntılı günlerde Beşinci Balıkesir

---

¹² Turgay Akkuş, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa Kent Tarihinde Gayrı Müslimler, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarh Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir, 2008, s.165-167.; Raif Kaplanoğlu, Bursa Yer Adları Ansiklopedisi, İstanbul, 2001, s. 296.; Ertuğrul, 30.B.1329/27 Temmuz 1911, S.68, s.2.; Turgay Akkuş, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa Kent Tarihinde Gayrı Müslimler, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarh Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir, 2008, s.165-166.

¹³Tanın, nr. 1966, 31 Mayıs 1330, 13 Haziran 1914, s. 4.; Ali Şükrü Çoruk, "Bir Gelenek İcadı Olarak II. Meşrutiyet Döneminde Gerçekleştirilen İstanbul'un Fethi Törenleri", FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 7 (Haziran 2016), s.79-98.

¹⁴ MF.MKT.1210.84.1-5 (H-21-09-1333).

Kongresi düzenlenir. Kongre, kapanışından bir gün önceki toplantısında Heyet-i Merkeziye'yi de belirlemiştir. Hüdâvendigâr Vilayeti adına Heyet-i Merkeziye'ye Muhittin Baha seçilmiştir¹⁵. Muhittin Baha Bey, mütareke devresinde Ermeni tehciri davasını gören Bursa Divan-ı Örfiye davasında Bursa memurlarından birçoklarının parasız olarak haklarını müdafaa eylemiş ve cümleninin beraat eylemesine, hak ve hakikatin meydana çıkmasına canla başla çalışmıştır¹⁶. Celal Bayar, Muhittin Baha Bey'in bu çalışmaları hakkında şunları yazmıştır: “..Gazi Ahmed Muhtar ve Kamil Paşa hükümetlerinin aczini ve özellikle Balkan Savaşı'nın perişan idaresini gördükten sonra bütün kanaatiyle bizimle (Celal Bayar) beraber olmuştur. Kulüpler (İttihat ve Terakki Kulüpleri) kapatıldıktan sonra onun yazıhanesi adeta merkezimiz haline gelmişti¹⁷. Ateşkesten sonra, Ermeni göçürme davasını gören Bursa Müdafaa-i Arifiye davasında, birçok memurun haklarını ücretsiz olarak korumasıyla ünlendi. Kurtuluş Savaşı sırasında Müdafaa-i Hukuk örgütünün kurulmasında ve gelişmesinde büyük katkıları oldu¹⁸.” diyerek, O'nun daha İkinci Meşrutiyet devrinde dahi etkili şahsiyetlerden biri olduğunun altını çizer.

İzmir'in işgalini müteakip “Redd-i İlhak” veya Müdafaa-i Hukuk” adlı teşkiler ortaya çıkmıştı. Bursa Redd-i İlhak Cemiyeti de bu teşkilerden biri idi. Muhittin Baha Bey, Bursalılarda direniş fikrinin yayılmasını ve Kuva-yı Milliye taraftarı teşkilerin oluşmasına katkı sağladı. Yapmış olduğu milli eylemler nedeniyle Bursa Valisi Gümülcineli İsmail Hakkı Bey tarafından takibe uğradı, Konya'ya sürüldü. Albay Bekir Sami Bey'in Bursa'ya gelmesi ve akabinde Gümülcineli İsmail'in İstanbul'a kaçması sonrası memleketine dönebildi. Cemiyet Temmuz 1919'da kurulmuş, Muhittin Baha ve ağabeyi Hakkı Baha Bey'de kurucuları arasındaydı¹⁹. Cemiyet, bir müddet sonra Bursa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne katıldı²⁰. Cemiyetin ilk başkanı Erzurumlu Salih Hoca idi. Cemiyetin merkez heyetinde bulunan Muhittin Baha Bey, Bursa Müdafaa-i Hukuk kararlarında ve faaliyetlerinde etkili olmuştur. Cemiyetin ilk bildirisi, onun görüşleri dâhilinde hazırlanmıştı. Cemiyetin başkanlığına 1920 Nisan'ında Hakkı Baha Bey seçilmişti²¹.

---

¹⁵ İlkay Tuncay, Balıkesirli Bolak Ailesi ve Türkp petrol Vakfı, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s.55.

¹⁶ Kamil Kepecioglu, Bursa Kütüğü, C: III, Yay.Haz. Hüseyin Algül-Osman Çetin-Mefail Hızlı-Mustafa Kara-M.Asım Yediyıldız, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009, s.209.; Raif Kaplanoğlu, Bursalı Şair ve Yazar ve Ünlüler Ansiklopedisi, 1988, s.258.; <http://www.bursabarasu.org.tr/sayfalar.php?sayfa=12> [20 Temmuz 2022].

¹⁷ Celal Bayar, Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Gidiş, C: III, 1997, s.152.

¹⁸<https://www.balikesir24saat.com/kurtulus-savasini-nasil-kazandik-cumhuriyet-nasil-kuruldu/> [20 Şubat 2022].

¹⁹ Bkz. Mümtaz Şükrü Eğilmez, Milli Mücadele'de Bursa, İstanbul Tarih Yayınları, İstanbul, 1980, s.189.; Yılmaz Akkılıç, Kurtuluş Savaşı'nda Bursa, Birinci Kitap, Mondros'tan İşgale, Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları, Bursa, 2008, s. 56, 70-72.

²⁰ “Cemiyetin Başkan Erzurumlu Salih Hoca, Muhittin Baha, ... Ahmet, Binbaşı Abdullah, Müderris Kara Yusuf, Ahmet Muhtar, Mümtaz Şükrü ve Gemlikli Necati beylerdi.” Bkz. Eğilmez, a.g.e., s.189.

²¹ Saime Yüceer, Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 2001, s.48-51.; Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.

Bursa'nın işgali ile birlikte ülkenin birçok yerinde protesto gösterileri yapılmış, yaşanan üzüntü, öfke ve tepkiler çığ gibi her yanı sarmıştı. Bu öfke ve isyan Meclis sıralarında, kürsüsünde de kendine yer bulmuştu. Mustafa Kemal, "...efendiler, bazı yerler işgal edilmiştir ve bunun üç misli daha işgal olunabilir. Fakat bu işgal hiçbir vakitte bizim imanımızı sarsmayacaktır" diyerek oluşan korku ve endişeyi azalttı²². 10 Temmuz 1920 tarihli Meclis Oturumunda işgale karşı bir duruş göstermek için meclis kürsüsüne siyah örtü asıldı.

Bursa'nın işgali sonrası Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi'ne askeri bir inceleme gezisi düzenledi. Muhittin Baha Bey bu geziye katılanlar arasındaydı²³. Gezi sonrası vekiller TBMM'de cephede olup bitenleri anlattılar. Muhittin Baha Bey, Bursa'nın işgali sırasında sorumsuzlukla hatta düşmanla iş birliği yapmakla suçlanan Bursa halkını savunmayı bir "vazife-i milliye" addettiğini söyledi. Devamında, Bursalıların "vazife-i vataniyesini ifa etmekten" çekinmediklerini, gerçek suçluların bu memleketin münevverleri ve zenginleri olduğunu vurgulayarak konuşmasını bitirdi²⁴. Bursa Milletvekili Muhittin Baha Pars'ın eşsiz bir konuşma yaptığı ve Namık Kemal'in;

"Vatan bağına düşman dayamış hançerini, Yok, mudur kurtaracak bahtı kara maderini (annesini)" mısralarını okuduğu, bunun karşılığını Atatürk'ün, gök gürültüsünü andıran sesiyle;

"Vatan bağına düşman dayasın hançerini, Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini" şeklinde verdiği anlatılmıştır²⁵.

Muhittin Baha Bey, Meclis'te, Kurtuluş Savaşı anılarını anlatırken, "bayrak" ile ilgili bir hatırasına değinir. 9 Ağustos 1920'de, İnegöl Cephesi'nde yaşı on beş ya da on altı olabilecek bir çocuğa, bayrağı taşıma görevi verildiğini söyler. İçlerinde daha tecrübeliler bulunurken, onlar, bu görevi askerlik için küçük denebilecek yaştaki bir çocuğa vermelerinin sebebini; *"İnegöl Cephesinde ağaçlar arasında, sisler arasında askerilerimizi gezerken, onların ayrı ayrı ellerini sıkarken, on beş yaşında bir çocuk gördük. Bu nazarı dikkatimizi çekti. Oğlum burada ne geziyorsun? dedim. Vatan vazifemi yapmaya geldim dedi. Sen dedik, oğlum muharebe ettin mi? Ettim. İzmir cephesinde müdafaa! Vatanı korumakla görevli olan asker arasın-da ben de bulundum dedi. O küçük çocuğun, fakat o büyük kalbin yanında büz bir parça küçüklük hissederek, onu okşayarak elini*

²² TBMM Z.C., D:1, C:2, Oturum:30, 8 Temmuz 1336/1920, s.226.; Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.

²³ Vakit, 14 Ocak 1339/1923, No. 1830.; Selami Kılıç, "Batı Anadolu Gezisi Esnasında Mustafa Kemal Paşa'yı Karşılama Törenleri", *Atatürk Dergisi*, Yıl 1989, C:1, Sayı 3, s. 146-174.

²⁴ TBMM ZC., D:1, C:3, Oturum 45, 9 Ağustos 1336 (1920), s.158-159.; Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.; TBMM ZC., C.3, D.1, İçt.1, 09.08. 1336, s.159.; Ümit Yetik, "Milli Mücadele Yıllarında İnegöl (1918-1922)", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:1, Aralık 2016, s.107-120

²⁵ Necla Aslan, Bursa Halkevi Uludağ Dergisi ve Türk Devrimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.132.; Mustafa Kemal Atatürk, "Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma Bursa Mebusu Muhittin Baha Beyin Sözleri Hakkında (13 Ocak 1921)", Atatürk'ün Bütün Eserleri, C: 10 (1920-1921), Kaynak Yayınları, İstanbul, Birinci Basım: Mart 2003, s. 285.

sıkarak ayrıldık. Bir diğerk mahalde on altı yaşında bir çocuğa rast geldik. Onun elinde mübarek bayrağımızı, altı yüz elli seneden beri bize şan veren, bize istiklâl veren, fakat bugün tehlikede bulunduğundan dolayı onu tehlikeden kurtarmak için hepimizin yemin ettiği güzel bayrağı bulduk ve ihtiyarlar, elli altmış yaşında adamlar bulunan ordu içinde yirmi otuz yaşında kahramanlar bulunan ordu içinde, o güzel, bayrak; on beş, on altı yaşında bir çocuğa verilmişti. Ona o kadar itimat etmişler, onun imanına, onun Türkülük ve Müslümanlık ruhunu temsil etmesine o kadar iman etmişler ve o kadar itminan peyda etmişlerdir ki o bayrağı ona vermişiler ve haydi oğlum demişler sen altı yüz senelik Osmanlı tarihinin güzel ve yüksek mümessilisin, onu müdafaa et. O kahraman çocuğun elini tuttuk. Oğlum Allah seni millete bağışlasın dedikten sonra ayrıldık” şeklinde açıklar”²⁶.

Sevr Antlaşması tartışmaları esnasında, İstanbul'da Tevfik Paşa'ya çekilen telgraf mevzuu üzerine, Muhittin Baha Bey, “Efendim; bendenizce ne şekilde yazılırsa yazılsın İstanbul'un zihniyeti başka, bizim zihniyetimiz başkadır. Bizim zihniyetimiz milletten doğan bir zihniyettir. Onlarınteki tefessüh etmiş bir zihniyet, bizimki milletin ruhundan doğan yeni zihniyettir. Bu mütefessih zihniyetin bizim zihniyetimizi anlamasına imkân yoktur. Fakat mademki Meclisi Âliniz böyle bir şeyin yazılmasına karar vermiştir, Hamdullah Subhi Bey kardaşımızla, Mehmet Akif Beyefendi üstadımız bir şey hazırlarlar. Şiddet itibariyle daha muvafık gördüğüm Hamdullah Subhi Beyin yazdığı şeyi aynen kabul buyurmazsanız, Mehmet Akif Beyefendininki gayet iyi yazılmış veyahut üç dört kişi tarafından bir müsvedde kaleme alınmasını teklif ediyorum. Şunu da arz edeyim ki, tarihimizin en mühim noktasında, buraya kadar geldikten sonra zaaf ile mevkiimizi küçültmeyelim. Bulduğumuz yeri muhafaza edelim, inmeyelim²⁷.” şeklinde bir açıklama ile İstanbul-Ankara farkını ortaya koyar ve bir telgraf çekilecekse de bunu güvenilir eller tarafından yapılmasını önerir.

Muhittin Baha Bey, Kuva-yı Milliye'nin Umumiyyetle Müdafaa-i Milliye Teşkilatına Raptı ve İşlerinin Ciheti Askeriyece Teminin Derdest Bulunması Cihetiyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine Verilmekte Olan İnanatın Bedema Mal Sandıklarınca Ahzı Hakkında Kanun Layihası ve Kavanin-i Maliye Encümeni Mazbatası ve Kavanin-i Maliye Encümeninin Teklifi sonrası bu kanuna karşı çıkarak; “...Şimdi bize bugünkü hayatı veren, bu Meclisin burada teşekkülüne sebep olan, orduların piştarlığını yapan, hâlâ bu saatte cephelerde kahramanlıklarını gösteren bir cemiyetin ve onun efradının, sırası geldikçe aleyhinde bulunuyoruz. Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri, köylülerin, şehirlilerin intihabıyla vücade gelen cemiyetleri... Binaenaleyh bunlar birer müessesesi-i milliyedir. Eğer fena yerleri varsa, eğer bunların intihabında suistimalât varsa, eğer cebre müracaat edildiyse, fena olan odur. Fakat Müdafaa-i Milliye Teşkilâtının fenalığı yoktur efendiler...Hükümetin hakkı murakabesi vardır, hakkı teftişi vardır, tetkik ve teftiş eder,

²⁶ Gülperi Mezkit Saban, Millî Kimliğin Oluşturulması Bağlamında 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019, s.56, 114.; TBMM ZC:C.3, D.1, İçt.1, 09.08.1336, s.57.

²⁷https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=413&v_meclis=11&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=1&v_birlesim=147 [20 Temmuz 2022].

suistimalât yapanları tecziye eder fakat böyle bir müessesesi-i milliye, ceffelkalem bir karar ile bahusus millî bir müessesenin aleyhine olan bir kanun ile yıkılmaz” der²⁸. Muhittin Baha, Bursa kuva-yı milliyecilerine isnat edilen bazı olumsuz sözler ve tavırlar üzerine mecliste açıklama yapma gereği hisseder ve “Paşa Hazretleri (Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa); iptidasından beri vazifesini hüsnü istimal ettiğini işittiğimiz bir Gök Bayrak taburu var. Bunlara demincek kabahat isnat ettiler. Hâlbuki bunlar da (2) ay evvel bendenize müracaat etmişler ve çıplaklıklarından şikâyet etmişlerdi. Binaenaleyh bunlar hakkında nokta-i nazarları nedir?” şeklindeki sorusu ile milli mücadelede görevli şahısların sıkıntılarını meclis gündemine getirmiştir²⁹. Muhittin Baha Bey, 30 Aralık 1920 tarihli gizli oturumunda ise “...düne kadar Yunan ordusu karşısında koşan iki kuvvet vardı. Birine Kuvay-i Milliye, birine kuva-yı muntazama-i askeriye diyorduk. Şimdi bu iki kuvvet karşı karşıya gelsin, ne yaptığını bilmeyen iki masum kuvvet birbirini boğsun. Neferlerin ne kabahati vardır? Binaenaleyh ben bu mühim meseleyi Büyük Millet Meclisinin haysiyeti, şerefi ve her şeyin fevkinde olmak üzere, gayemizden hiçbir şey feda etmemek şartıyla, uluvvü cenabımızı, afitokârlığımızı, yapılan şeyleri unuttuğumuzu gösterelim” demiş, Mustafa Kemal Paşa’ya seslenerek; “...Mustafa Kemal Paşa Hazretleri... Bu muazzam meselenin de Büyük Millet Meclisi Riyasetine lââyık olduğu veçhile hallini temenni ederim. Af ile uluvvücenab ile evvelâ kuvvetlerinizi göstererek, B.M. Meclisinin menafîûâliye-i vataniyesinin hiçbir cüzünü feda etmeyerek, âsileri teobih ve tekdir ediniz. Bu Meclisin, bu ulvî Meclisin uluvvü cenabını gösteriniz ve iki Müslüman kuvveti birbirine kırdırmayınız” diyerek, Kuva-yı Milliye’nin milli direniş hareketini gayri nizami harp şeklinde başlattığını, takdir edilmesi gerektiğini ifade etmekte idi” diyerek milli direniş hareketi mensuplarının her şartta desteklenmesini ister³⁰.

Çerkez Ethem’in Ankara Valisi’ni yetki dışı yargılama girişimi, İstiklal Mahkemeleri hakkındaki kararlara karşı çıkması, asker toplamada Dahiliye Vekaletine engel olması , Batı Cephesi Komutanlığı’nın iki kısma ayrılmasına karşı çıkması, düzenli ordunun kurulmasına gösterilen direnç göstermesi , Başkomutanlık yetkisinin TBMM’ye verilmesine, Çerkez Ethem kuvvetlerine 1. Kuva-yı Seyyare adının verilmesine karşı çıkması ile Yüzbaşı Tefik Bey ile Cephe Komutanlığı arasındaki çekişmeleri, Mustafa Kemal’i ve lider kadronun birçoğunu tedirgin ve rahatsız ediyordu. Yunan kuvvetleri ile ciddi bir çarpışma öncesinde Kuvve-i Seyyare’nin dağıtılması zorunlu hale gelmişti. Sorunun barışçı yollardan çözümü için yapılan bir dizi görüşme ve tartışmanın ardından M. Kemal 27 Aralık 1920’de Garb cephesi komutanlığına Çerkez Ethem birliklerinin imha edilmesini emretti. Muhittin Baha Bey, Çerkez Ethem olayında, Milli Mücadele’nin başlangıcına değinerek, Ethem ve ona bağlı kuvvetlerin affedilmesini ister. Bu kuvvetlerin

²⁸TBMM Z.C., D:I, C:4, s.473, 474.; Yaşar Özüçetin-H. Mehmet Dağıstan, “Meclis Celse Zabıtlarında Kuva-yı Milliye”, ÇTTAD, IX/20-21, (2010/Bahar-Güz), s.s.3-30.; TBMM Z.C., D:I, C:4, ss.470-482.

²⁹ Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları (TBMM Hükümetleri Dönemi), Hazırlayanlar: İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, Gülşah Erdem Efe, TBMM Basımevi, Ankara, Aralık, 2014, s.148, 195, 211, 266, 268, 276.

³⁰TBMM GCZ, D:I, C:1, s.301, 302.; Özüçetin, Yaşar-Dağıstan, H. Mehmet, a.g.m., 2010, ss.3-30.

hizmetlerinden ve yararlılığından bahseder ve hâsıl olagelmiş meselenin çözümü için barış yolunun aranması gerektiğini ifade etmiş bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa söz alarak meclisteki hiçbir milletvekilinin bu meseleyi kan dökerek halledelim diyeceği kanaatinde olmadığını, kan dökülmemesi için ellerinden geleni yapacaklarını; ancak Ethem, Tevfik ve Reşit kardeşlerin hukuki olarak ağır cezalara tabi olabileceklerini beyan etmiştir³¹.

İstiklal Harbi döneminde Yunanlıların Batı Anadolu'yu işgalinden sonra Türklere karşı giriştikleri katliamlar, yağmalar ve yakıp yıktıkları köy ve kasabalar hakkında çok şeyler söylendi ve yazıldı. Konu dönemin meclis konuşmalarına da yansımıştı. Yunanlıların İnönü'den çekilirken birçok köyde ahaliyi katlettiklerinden, kadınların ırzına tasallut ettiklerinden ve halka ait hayvanları alıp götürmeleri üzerine, Fevzi Çakmak, *“B.M.Meclisi'nin genç ordusu, daha henüz ikmal olunmamış ordusu, ilk rüştünü bu suretle isbat etmiştir”* şeklinde bir açıklama yaparak Türk Ordusu desteklendiğinde her şeyin üstesinden gelebileceğini ifade etmişti. Bu husus, milletvekillerini coşturmuş ve heyecanlı konuşmalara yol açmıştı. Muhittin Baha bu ortamda Avrupa'ya olan düşüncesini *“Bu Avrupa denilen medeniyet kütlesi, bu sefiller ve sefiller kütlesi...”*³² şeklindeki ifadesiyle hislerini bildirmişti.

Kendisi, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin sene-i devriyesi hasebiyle miting yapan Ankara ahalisinin bir protestonamesi münasebetiyle duygularını, *“Efendim, bendeniz İzmir felâketini yakından görenlerden değilim...Orada dökülen kanlar vahdeti islâmiyeyi vücuda getirdi, orada dökülen kanlar bizi meskenete sevk eden mevaidi siyasiyeye mukabil ikazkâr bir münebbih oldu. Mütarekeden sonra ümidimizi yalnız Avrupa'nın mugfil medeniyetine, Wilson prensiplerinin ekzuberelerine raptetmiş idik. Bunlar iflâs eder etmez karşımızda İzmir cephesi vücuda geldi, İzmir cephesi vücuda gelmekle gaib olan kuvve-i mâneviyemiz avdet etti. Avrupa'nın nasıl müfsid, nasıl sahte bir adalet malif olduğunu anladık. Bugün bizi burada toplamaya saik olan sebeplerden birisi de İzmir cephesinin vücuda gelmesidir.”*³³ der.

Muhittin Baha Bey, Londra Konferansı'na gidecek Sulh Murahhas Heyeti için de *“Efendiler, bir erkânı harp heyeti bir harita başında oturur. Şu ve şu dairede harb edelim der. Ekseriyetin haricinde kalanlar neticede vazifeyi kabul ve kumandayı deruhte ederler. Bu aynen böyledir. Düşünülecek şey kıymet meselesidir. Arkadaşlarımızın söylediği şu veya bu sözü nazarı dikkate almayalım. Şu veya bunların arkadaş olmaları mevzubahis değildir. Şu*

³¹ TBMM GCZ, 30 Kânunuevvel 1920, s. 295-302.; İbrahim Bozkurt, “Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal Paşa'nın Karşısındakilerden Biri Olarak Çerkez Ethem Üzerine Bir İnceleme”, *Turkish Studies*, Volume, 13/1, Winter 2018, s.163-186.; Cengiz Toptaş, Kuva-yı Seyyare, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bilecik, 2013, s.67-68.; https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=301&v_meclis=11&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=1&v_birlesim=126 [20 Temmuz 2022].

³² Yaşa Semiz, “Milli Mücadele ve Mehmet Akif”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 7, Yıl: 2000, s. 450-451.

³³https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=312&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=1&v_birlesim=016 [20 Temmuz 2022].

veya bu gruba mensup olduklarını düşünmek de hatadır. Düşünülecek şey onların imanlarıdır. Tetkik buyuracağımız şey iktidar, ehliyet meselesidir. Müttehit olalım. Bu zevat hakkında fazla izahat vermek istemiyorum. Kendileri buradadır, siz onları tanırırsınız. Kifayeti ilmiyeleri vardır. Ahlakları ve bu meselede imanları vardır. Onların gitmeleri lâzımdır. Bunun üzerine münakaşa edilmemesini istirham ediyorum. İmanı kâmil olmayıp buraya gelenler casus ve haini vatandır. Arkadaşlarımıza hürmet ediyoruz” şeklindeki izahı ile heyet üyelerinin seçiminin doğru olduğunu beyan eder³⁴.

Muhittin Baha Bey, 1921 (24 Şubat 1337 Perşembe)’de Ardahan ve Artvin’in Gürcüler tarafından tahliye edildiğine dair beyanat üzerine de “...Bendenize kalırsa Büyük Millet Meclisi kararı katisini vermiştir. Misakı Millî yegâne rehberimizdir. Heyeti Vekile zaten o dairede hareket ediyor.” demiş bunun üzerine, Fevzi Çakmak, “Bittabi Misakı Millî mucibince ârayı umumiyeye müracaatla meseleyi halledeceğiz ve bunun neticesine nazaran muamele yapılacaktır” izahını yapmıştır³⁵.

Muhittin Baha Bey, 1921’de, 724 şiirin katıldığı İstiklal Marşı yarışmasına, Muhittin Baha, “M” rumuzuyla katılır ancak kazanana verilecek 500 liralık ödül Meclis’te sorun yaratınca Muhittin Baha çekilir³⁶. Şiiri şu şekildedir:

“Altı bin yıl efendilik yaptın,
Kahraman Türk” idi cihanda adın.
Bir ateşten siperdin İslam’a
Sönmeyen bir güneş gibi yaşadın.
Ey büyük ünlü milletim ileri!
Hasmına çiğnetme koş bu şanlı yeri!
Düşmanın bir cihansa dostun
Hak Hakkın elbette müstakil yaşamak
Atıl, ez, vur, senindir istiklâl
Ebedî parlâsın şu al bayrak...
Ey benim şanlı milletim ileri;
Ele çiğnetme koş bu ülkeleri!

M. *”

Muhittin Baha Bey, 5 Ağustos 1921’de TBMM’de cereyan eden Başkumandanlık Kanunu müzakerelerinde kanunun ateşli savunucularından biri

³⁴<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT01/gcz01001145.pdf> [20 Temmuz 2022].

³⁵ Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları a.g.e., 2014, s.148, 195, 211, 266, 268, 276.

³⁶ TBMM Z.C., D:1, C:9, Oturum 6, 12 Mart 1337 (1921), s.85.

oldu³⁷. Muhittin Baha Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya hitap ederek; *“Paşa Hazretleri siz Çanakkale’de bir Kemal yeri vücuda getirdiniz, o Kemal yeri İslamiyet’i kurtarmış, payitahtı kurtarmış, milletin Harbi Umumide duçar olması muhtemel olan bir felâketten onu sıyanet etmişti”, “Paşa Hazretleri, siz Anadolu’da da bir Kemal yeri vücuda getireceksiniz ve onun karşısında başkaları için bir zeval yeri olacaktır. Paşa Hazretleri: o Kemal yerini siz tesis ettiniz”* der³⁸.

Bir grup milletvekili arkadaşları ile hıyaneti vataniye suçuna ait ilâmların Mahkeme-i Temyizce ele alınmasını isterler ve düşman tarafından tahliye edilen yerlerin zamanında tahliye edilmemelerinin protesto edilmesini ister³⁹.

Muhittin Baha Bey, Meclisin Kayseri’ye nakli hakkında da sadece milletvekilleri ve ailelerinin Kayseri’ye naklini, *“...Mebus ailelerini biz nakledeceğiz. Muhacir aileleri ne olacak? Bu, adaletle kabili tevfiğ olur mu? Zabitan aileleri burada kalsın nasıl olur? Mebus ailelerini takdim ettiniz. Zabitan ailelerini, ahaliyi, muhacirini arkada bıraktınız demezler mi? Hükümet vazifesini yapsın. Yaptığı surette bu mesuliyet...”* diyerek eleştirir⁴⁰.

Bursa, işgalin birinci yıl dönümünde Muhittin Baha, yaşanan Yunan saldırı ve zulmünü, *“Efendiler, bütün ömründe mağlubiyet ne olduğunu bilmeyen bir dakika için zillet-i mağlubiyetin ne olduğunu tanımamış olan, bir dakika için mukaddesat ve hukukundan en küçüğünü çiğnetmemiş olan Sultan Osman’ın türbesini biz efendiler bir sene evvel düşman ayakları altında bıraktık. Efendiler, 365 gün evvel Osmanlı tarihinin en yüksek servetlerini, en yüksek hatıratını, en büyük adamlarını, Müslümanlığın birçok evliyasının türbelerini Yunanlıların ayakları altında görmek bedbahtlığımıza duçar olduk”* şeklinde anlatır. Ancak bu kara, Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Muharebesi sonrasında değişir ve 11 Eylül’de Bursa düşman işgalinden kurtulur⁴¹.

Bursa'nın kurtuluşunun ilanıyla birlikte Bursa milletvekilleri Muhittin Baha, Dr. Emin ve Şeyh Servet Beyler Bursa'ya geldiler. Milletvekilleri, TBMM'ye

---

³⁷https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=328&v_meclis=11&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=3&v_birlesim=039 [20 Temmuz 2022].; TBMM GCZ, C:2, 5 Ağustos 1337 (1921), s.164-185.; TBMM GCZ, D.1, C.3, İnikat 39, 4.5.1338 (1922), Celse: 2, s. 320-321.; Yaşar Özüçetin, Kurtuluş ve Kuruluşta Milletvekili Gözüyle Gazi Mustafa Kemal Paşa (1920-1923), 2015, s.145, 146.

³⁸https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=175&v_meclis=11&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=2&v_birlesim=062 [20 Temmuz 2022].; Yaşar Özüçetin-Bülent Kara, “Meclis Celse Zabıtlarında Tarihî Şahsiyetler ve Yaşanmışlıklar Temelli Metaforlar Üzerine Bir İnceleme (1920-1923)”, *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2016, Sayı: 16, s.271-285.

³⁹https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=552:554&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=22&v_birlesim=098 [20 Temmuz 2022].; https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=469&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=27&v_birlesim=198 [20 Temmuz 2022].

⁴⁰https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=223&v_meclis=11&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=2&v_birlesim=065 [20 Temmuz 2022].

⁴¹ TBMM Z.C., D:1, C:23, Oturum:100, 11 Eylül 1338, s.619-620.; Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.

gönderdikleri bir telgrafta Yunanlıların şehre zarar vermeye fırsat bulamadan kaçtıklarını arz ederek, halkın TBMM'ye şükranlarını ve milli hükümete saygılarını sundular. Bursa halkı, M. Kemal Paşa'ya bir şükran borcu olarak TBMM'nin Bursa'ya gelmesi arzulandı. Bunun üzerine bahsi geçen Bursa milletvekilleri ile Belediye Başkanı Muhtar Bey (Ahmet Muhtar/Pars), TBMM'yi Bursa'ya davet etti ancak Meclis bu daveti yerine getiremedi⁴².

Falih Rıfki Atay, 1922'de Muhittin Baha'nın Atatürk'e olan his ve düşünceleri ilgili bir anısını şöyle anlatır: *"Akşam'ın ilk sayfası için koskoca bir klişe hazırlamıştık: 'Elhamdülillâh, İzmir'e kavuştuk!' Kapıları açmanın imkânı mı var? Gazeteyi pencereden akıtıyorduk. Alan, yüzüne gözüne sürüyordu. Galata rıhtımı üzerinde kamçısı ile selâm marşını susturan beyaz atlı Franchet d'Esprey, o korkunç hayal, sanki bir operet sahnesinden kalma hoş bir hatıra idi! Doğrusu, daha fazla Dolmabahçe'ye gidip Vahideddin'i görmek istiyordum. İçimdeki tek zulüm hevesi bu idi. Vahideddin'i göremedim. Fakat sonradan ilk Meclisten kalma bir dostum, Muhittin Baha, bana bir Ankara hikâyesi anlattı. Onlar da sevinçten ne yapacaklarını bilmiyorlarmış. Mecliste bir aralık ellerini yıkamaya gitmiş. Asık suratlı bir milletvekili görmüş. Mustafa Kemal muhaliflerden biri:*

-Yahu nedir bu hâlin? diye sormuş. Öteki dudaklarını sıkarak:

-Ne var sanki? Nasıl olsa İzmir'i bize vereceklerdi. Nesini büyültüp duruyorsunuz? diye çıkmış da!

Sonra da:

-Yunanlılardan kurtulduk. Bakalım Mustafa Kemal'den nasıl kurtulacağız? demiş.

Evet, muhalifleri ve rakipleri sapsarı idiler. Ah! Bir kurşun, son Yunan kurşunu Mustafa Kemal'in göğsüne saplanamaz mıydı?

Doğu böyledir, dostlarım, Doğu'da kin, kolayca hıyanete kadar götürür. O gün sapsarı kesilenler veya onların kinini güdenler, şimdi bile o günün hatırasını söndürmeye uğraşmakta değil midirler? Doğu kini, vicdanları saran bu kanser...

Kanserlerin en habis soyu!" der⁴³.

3. İlk Dönem TBMM Faaliyetleri

Muhittin Baha (Muhittin Baha Bey, Muhittin Baha Pars, Muhyiddin Pars), TBMM'ye Bursa milletvekili olarak girer⁴⁴. Mustafa Kemal'in isteğiyle Meclis

---

⁴² TBMM Z.C., D:1, C:2, Oturum:105, 20 Eylül 1338, s.107.; Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.; TBMM Z.C., D:1, C:2, Oturum:32, 12 Temmuz 1336, s.279-286.; Muhittin Baha Pars, "Bursa'nın Sükûtu (8 Temmuz 1336)", *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Temmuz 1922.; Muhittin Baha Pars, "Sevgili Bursa", *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Temmuz 1921.; Vedide Baha Pars, "Sevgili Bursamıza", *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Temmuz 1922.; TBMM GCZ, D:1, C:3, 23 Eylül 1333, s.806-811.

⁴³ Falih Rıfki Atay, Çankaya, Nurer Uğurlu başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., Ekim 1999, s. 260.

⁴⁴ Muhittin Baha Pars, "Sevgili Hemşehrilerime", *Millet Yolu*, 18 Recep 1338/7 Nisan 1920.; TBMM Albümü, s.18-19.; <http://www.ankarabaru.org.tr/siteler/ankarabaru/hgdmakale/2011-2/11.pdf> [20

Başkanlık Kurulu Kâtibi seçilir⁴⁵. Muhittin Baha, meclisin açılışı ile birlikte muhtelif komisyon ve görevlerde de yer alır⁴⁶.

Muhittin Baha, Mustafa Kemal Paşa'ya teşekkürlerini ise "(O), etrafa dağılmış olan kuvvetleri bir araya topladılar, milletin kaybolan kuvve-i mâneviyesine ifaza-i hayat edecek bir mesnet vücuda getirdiler", kendisine karşı şimdiye kadar kalbî minnetimizde saklıyor, icab ettikçe ötede beride söylüyorduk. Bugün kendilerini başımızda bulduğumuz için alenen, bizzat arzı teşekküre vesile bulmuş oluyoruz. Ben alenen, vazife-i teşekkürüyemi ifa etmiş olmakla vazife-i millîye ve vicdaniyemi de ifa etmiş olduğumdan eminim. Tasdiimden dolayı affınızı temenni ederim" şeklinde sunar⁴⁷.

Muhittin Baha, 16 Mart 1923 (1336) tarihinden itibaren "İstanbul Hükümeti'nce akdedilen bilcümle mukavelât, uhdat ve sairenin keemlemyekün addi hakkındaki kanun münasebetiyle, Mütarekenin tarihi akdinden beri Meclisi Millî'nin tasviip ve tasdikine iktiran ettirilmeyen ukudat ve mukarrerata dair kanun" şeklinde kabulünü teklif eder⁴⁸. 17 Mayıs birleşiminde, tasarı için İcra Vekilleri Heyeti'nin önerisi Adliye Vekili Celaleddin Arif Bey (Erzurum) tarafından açıklanmış yapılan görüşmeler neticesinde, İstanbul'un işgal tarihi olan 16 Mart 1920 tarihinden itibaren Millet Meclisi'nin bilgisi ve uygun görmesi dışında İstanbul tarafından akdedilecek veya edilmiş bulunan tüm anlaşma, karar, resmi bağlantı ve gizli anlaşmaların geçersiz sayılması gerektiğine karar verilir⁴⁹.

Sanayi ve ticaretin bakanlık düzeyinde ortaya çıkmasına dair yapılan ilk girişim 26 Nisan 1920 tarihinde "Bursa Milletvekili Muhittin Baha Bey ve arkadaşlarının On Encümenin Teşkilatına Dair Önerge" ile atılmıştır⁵⁰. Muhittin

---

Temmuz 2022]. ; TBMM albümünde, Bursa-1884, Baha-Nakiye-İstanbul Hukuk Mektebi-Fransızca-Hukukçu, Edebiyatçı ve Gazeteci-Bursa Bidâyet Mahkemesi Üyesi, Bursa Sultânisi edebiyat Öğretmeni, Edebiyat, Mantık ve Felsefe Öğretmeni, Dava Vekili, Millet Yolu gazetesi ve Haftalık Bursa dergisi sahibi-I. Dönem Bursa, V. Dönem Ordu Milletvekili-I. Dönem Divân-ı Riyâset Kâtibi, Maârif Encümeni Reisi-Eskişehir, Konya İstiklâl Mahkemeleri Üyesi-Evli. Ölüm Tarihi: 29.08.1954. TBMM'nin; I. Döneminde "Muhittin Baha", V.-VIII. Dönemlerinde ise "Muhittin Baha Pars" olarak kayıtlara geçmiştir. https://www5.TBMM.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/Cilt1.pdf [20 Temmuz 2022].

⁴⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Zabıt Ceridesi, D:1, C:1, Oturum 1, 23 Nisan 1336 (1920), s.2.; <https://www5.TBMM.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c003/TBMM01003059.pdf> [20 Temmuz 2022].

⁴⁶Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.; Ali Vehbi Teke, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde I-V. Dönem Adana Milletvekilleri, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009, s.92.

⁴⁷https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=33&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=1&v_birlesim=002 [20 Temmuz 2022].

⁴⁸https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=224&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=1&v_birlesim=012 [20 Temmuz 2022].

⁴⁹ Yaşar Özüçetin, İsmail Filiz, "Meclis Zabıtlarına Göre Milli Mücadele'de İstanbul Hükümeti'nin Tutumuna Karşı Tepkiler ve Yorumlar," - Türklük Bilimi Araştırmaları, -S XXXIV.,2014 s.179- 206.

⁵⁰ TBMM Z.C., D:1. İçtima Senesi: 1. C: 1. İçtima Sayısı: 4, (26.04.1920), s.73-74-78; TBMM ZC., İ:17, 17.5.1336 Pazartesi, D: 1, C 1, İçtima Senesi: 1, s.322.; Ayşegül Saylam, 1920-1938 Yılları Arasında

Baha, Maarif Encümeni başkanı olur ve 27 Nisan 1920'de İrşad Encümeni'ne dâhil edilir⁵¹.

Muhittin Baha, 21 Eylül 1920 tarihinde, yağmaya girişenleri, bozguncuları, orduya ait silah ve mühimmat çalanları, casus ve köstebekleri, asker kaçakları, milli mücadeleyi engelleme, TBMM'nin varlığının korunması ve milli iradenin devamının sağlanması, amacıyla propaganda yapanları amacıyla, ülkenin farklı yerlerindeki isyanlar ve asker kaçakçılığının önüne geçmek üzere kurulan "İstiklal Mahkemeleri"nin üyeliğine seçilir⁵².

İstiklâl Mahkemeleri'nin geniş yetkilerle meclis denetiminden uzak bir şekilde faaliyetlerini sürdürmeleri muhalefetin ve bazı cephe kumandanlarının tepkisine yol açmıştı. Muhittin Baha Bey, İstiklal Mahkemeleri'ne karşı yapılan eleştirilere, "...Dün verdiğim kararlardan bugün muazzap değilim. Dünkü verilen kararın memleketin menfaatine hadim olduğuna kaani olduğum gibi bugün dahi eminim ve iddia ediyorum...Biz bu memlekete hıyanet edenleri astık. Biz bu memlekete karşı gelenleri astık. Biz bu davanın aleyhinde bulunanları astık. Biz sizin aleyhinizde bulunanları astık...Diyorum ki efendiler, biz bu memleketi kurtarmak için adam astık..." şeklinde cevap vererek mahkemeleri ve faaliyetlerini savunmuştur⁵³.

23 Nisan, bugün dünya çocukları ile birlikte Türk çocuklarının kutladığı uluslararası bir bayramdır. Bu bayramın tarihçesinin iyi anlaşılabilmesi için, ismindeki 23 Nisan tarihinin açıklanması gerekir. ve "Çocuk Bayramı" tabirlerinin açıklanması gerekir. 23 Nisan, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açıldığı gündür. 1921'de, "23 Nisan'ın Millî Bayram Addine Dair Kanun" ile Türkiye'nin ilk millî bayramı olmuştur. Muhittin Baha Bey, 23 Nisan gününün anlam ve önemini ise; "...Efendim, 22 Nisan ile 23 Nisan arasındaki farkı düşünmek bugünün millî bir îyd günü olup olmadığına dair katî karar vermek için iyi bir vesile olmuştur. 22 Nisan'da bize hıyanet etmiş, Makamı Âlii Hilâfet ve Saltanata tasallut etmiş bir adam ve onun avenesi vardı. Millet başsızdı. Hariçteki hükümetler, milleti kurtarmak için öne atılan, ortaya atılan kimselere, kahramanlara âsi diyorlardı, mevki kapmak için ortaya atılmış birtakım adamlar, diyorlardı...Neticemize vasil olmadan neticemizin ne olacağını ne biliyoruz? Biliyoruz efendiler, biliyoruz efendiler, neticemiz muzaffer olmaktadır. Binaenaleyh ya muzaffer olmaktadır ya ölmektir. Fakat ölmeyeceğiz. Ölmeyeceğimizi ispat ettik ve daha da edeceğiz. Yoktan ordular çıkardınız; tırnaklarıyla silahlar yapan ameleler vücuda getirdiniz. Sanatkâr olmayan bu memlekette ve fabrikaları olmayan bu memlekette fabrikalar varmış gibi eser-i fevkalade

---

Türkiye'de Sanayi ve Ticaretin Bakanlık Düzeyinde Kurumsallaşması: Kurumsal Kuram Bağlamında Bir İnceleme, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi Ankara, 2016, s.135-136.

⁵¹ TBMM Z.C., D:1, C:1, Oturum 15, 13 Mayıs 1336 (1920), s.280.; Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.; TBMM Albümü, s.19.

⁵² TBMM Z.C., D:1, C:4, Oturum 69, 21 Eylül 1336 (1920), s.238.; Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.; TBMM Z.C., D:1, C:11, Oturum 56, 28 Temmuz 1337 (1921), s.363-364.; TBMM Z.C., D:1, C:4, Oturum 63, 11 Eylül 1336 (1920), s.84-89.; TBMM Z.C., D:1, C:4, Oturum 67, 18 Eylül 1336 (1920), s.198.

⁵³ TBMM Z.C., D:1, C:26, Oturum 170, 8 Ocak 1339 (1923), s.220-235.; Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.

vücuda getiriniz. Yemin ettiniz. Efendiler, muzaffer olacaksınız, muzaffer olacaksınız. Binaenaleyh bu millî bayramı üç sene sonraya tehire lüzum yoktur. Bugünden itibaren âleme ilan edeceksiniz. Diyeceksiniz ki bir seneden beri yaptığımız şeyler meydandadır. Binaenaleyh 23 Nisan günü bu milletin hür ve müstakil Anadolu'nun müebbeten millî bir bayramıdır” diyerek izah eder⁵⁴.

Birinci Meclis'in ilk yasağı Men-i Müskirat Kanunu, Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey tarafından sunulan Men-i Müskirat (İçki Yasağı) Kanunu'dur. “Halkı bataktan kurtarma isteği” ile sunulan teklif aslında yeni devlet düzeni ve İslam dinine uygun bir toplum yaratma fikridir. Emelleri, fıtratları farklı olan pek çok grubun enerjisini tek bir potada eritmeye çalışmak gibi zorlu bir işti. Osmanlı'yı diriltmek ve halifelik bayrağını yerden kaldırmak isteyenlerle, ulus devlet fikriyatından etkilenen milliyetçileri, bağımsızlıkçıları hatta çetecileri kritik dönemece kadar bir arada tutmayı başarması gerekiyordu. Bu bir aradalık elbette dönemsel ve ilk depremde duvarların çatlaması olasıydı. İşte o ilk çatlaklardan biri TBMM'nin kuruluşundan tam beş gün sonra oluştu. Meclis'te Birinci Grup'la (devrimci-radikal kanat), İkinci Grup olarak bilinen muhafazakâr İslamcı kanat arasındaki gerginliğin sebebi içki olmuştu.

Men-i Müskirat Kanunu görüşmeleri esnasında da Mustafa Kemal'e yakın isimlerden ve aynı zamanda Birinci Meclis'te milletvekili olan Yunus Nadi'nin gazetesi Anadolu'da Yenigün'de Men-i Müskirat Kanunu'nun kabul edilmesi ardından yayımlanan “Esaslı Siyaset” başlıklı yazısında Muhittin Baha, memleketin bu zor günlerde köklü ve gerçek siyasete ihtiyacı olduğunu; bunun içinde halk arasında “havas uyandırmak” (17 Eylül 1920) gerektiğini dile getirir. Yunan işgali altında “inleyen garb-i Anadolu”nun kurtuluşu ve “İnkılâpçılık” yolunda adımlar atılması gerektiği, bu sebeple Meclis'in de özünde bu konularla uğraşmasının elzem olduğu vurgulanmaktadır. Muhittin Baha'nın bu yazısının, Men-i Müskirat Kanunu tartışmaları ve görüşmeleri ile aylarca meşgul olan, bölünen Meclis'e yönelik bir tepkisi olduğunu düşünülebilir⁵⁵.

Muhiddin Baha, hapishanelerin ıslahı, Âsileri tedib edenlerin afları hakkında kanun ile Ömer Naci Bey merhumun mahdumuna hidematı vataniye tertibinden maaş tahsis edilmesine dair⁵⁶ teklifte bulunur.

⁵⁴https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=72:73&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=10&v_birlesim=024 [21 Temmuz 2022].

⁵⁵ Aytül Tamer, “Basın ve İktidar İlişkileri: Birinci Meclis'in Men-i Müskirat Kanunu Üzerine Tartışmalar”, *Kebikeç*, 31, 2011, s.217-218.

⁵⁶https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=5&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=22&v_birlesim=081 [20 Temmuz 2022]; https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=115:116&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=16&v_birlesim=149 [20 Temmuz 2022]; https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=206&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=16&v_birlesim=154 [20 Temmuz 2022]; https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=41&v_meclis=1&v_donem=1&v_ya

4. Gazetecilik Faaliyetleri

Muhittin Baha, Türk Kurtuluş Savaşı esnasında Kuva-yı Milliye komutanlarından biri olmuş ve Bursa ile çevresinde Yunan birliklerine karşı savaşmıştır⁵⁷. "Millet Yolu"⁵⁸ ve Bursa Mecmuası" adlı bir gazeteleri çıkarır ve Bursa kültürüne de katkıda bulunur⁵⁹.

---

sama_yili=&v_cilt=19&v_birlesim=022 [20 Temmuz 2022].; İsyanı itfa edenler hakkında Bursa Mebusu Muhiddin Baha Bey'in teklifinin reddine dair Adliye Encümeni mazbata gönderir. https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=317&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=21&v_birlesim=070 [20 Temmuz 2022].

⁵⁷Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.

⁵⁸ Gazete "Hukuk ve Hakimiyet-i Milliye'nin Müdaf-i Yevmi Gazetedir" ibaresi basılır ve logosunun altında Tefik Fikret'in, "Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol, Ey hak yaşa, ey sevgili millet yaşa, varol" mısraları yer alırdı.; Yücel Öztürk, Bursa Basın Tarihi, Ekin Yayınevi, Bursa 2012, s.164.; Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.; Millet Yolu, 7 Şaban 1338/26 Nisan 1920.; Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925), 3. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1978, s.192.

⁵⁹ Bursa Mecmuası, Bursa: Vilayet Matbaası, 1916-1920. Yayımlayan: Bursa Muhibleri Cemiyeti; Müdürü: Muhiddin, Baha [Pars]. nos. 1 (1 Kanun-ı evvel 1917)-6, 8 (15 Mart 1918), AP95.T8B85 <http://pi.lib.uchicago.edu/1001/cat/bib/4694191> (University of Chicago Ottoman Microforms Project) [OFC747].; İsmail Selimoğlu, Matbaa Ve Değişen Hayat: Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa Halkının Kitap Sevgisi, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/SEL%c4%b0MO%c4%9eLU-%c4%b0smail-MATBAA-VE-DE%c4%9e%c4%b0%5%9eEN-HAYAT-ME%5%9eRUT%c4%b0YET%e2%80%99TEN-CUMHUR%c4%b0YET%e2%80%99E-BURSA-HALKININ-K%c4%b0TAP-SEVG%c4%b0S%c4%b0.pdf> [13 Temmuz 2022].; <https://www.lib.uchicago.edu/e/collections/mideast/medoc-cat/journals.html> [20 Şubat 2022].; Raif Kaplanoğlu-Ozan Kaplanoğlu, Tipodan ofsete Bursa basın tarihi (1866-1974), Nilüfer Belediyesi Bursa, 2019, 165-168.; Öztürk, Y., a.g.e., 2012, 164-165.; Kaplanoğlu, a.g.e.,1988, s. 258.; Akkılıç, a.g.m., s.31.; Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.; Kamil Kepecioğlu, Bursa Kütüğü, C: I, Yay.Haz. Hüseyin Algül-Osman Çetin-Mefail Hızlı-Mustafa Kara-M. Asım Yediyıldız, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009, s.208.; Akkılıç, Yılmaz, Bursa Ansiklopedisi, Bursa Kültür ve Sanat Yayınları, Bursa, 2002, s.1424-1425.; https://www.turkcebilgi.com/muhittin_baha_pars [20 Şubat 2022].; <https://www.dunyabizim.com/mercek-alti/seyhler-milletin-meclisindeydi-h6336.html> [20 Şubat 2022].; <https://www.belgeseltarih.com/birinci-ve-ikinci-donem-turkiye-buyuk-millet-meclisinde-bursali-milletvekilleri/> [20 Şubat 2022].; <http://bgc.org.tr/ansiklopedi/pars-muhittin-baha.html> [20 Şubat 2022].; http://docs.neu.edu.tr/library/nadir_eserler_el_yazmalari/TEZLER_YOK_GOV_TR/249105%20afyon%20milletvekilleri.pdf [20 Şubat 2022].; <http://dumlupinargazetesi.com/mobil/kose-yazisi/29/dumlupinarin-anlam-ve-onemi.html> [20 Şubat 2022].; <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/37968/001520590006.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [20 Şubat 2022].; <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=11975&start=5> [20 Şubat 2022].; Arman Artaç, "Ziya Gökalp'in Milli Müziğimizi Oluşturmakla İlgili Düşüncelerinin Atatürk'ün Aynı Doğrultudaki Fikirlerine ve Çağdaş Türk Müziğine Etkileri", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi (İNİJOSS)*, C: 8, (2), 2019, s.529-550.; <http://www.eksd.org.tr/aturk-muzik-sevgisi/> [20 Şubat 2022].; <http://www.yenidonem.com.tr/yazarlar/yuksel-baysal-72/bursa-nin-buyuk-degeri-havuzlupark-11228.html> [20 Şubat 2022].; https://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11630/3349/Ceren_Demirdelen_Tez.pdf?sequence=1&isAllowed=y [20 Şubat 2022].

Hasan Rıza Soyak, “Atatürk’ten Hatıralar” adlı kitabında Muhittin Baha Pars ve abisi Mehmet Baha Pars hakkında şunları anlatmaktadır: “1935 yılında bir gün, Yalova’da sofrasında ut çalan Muhittin Baha Pars’a (abisi Mehmet Baha Pars ile karıştırılmıştır.) “Bu parçalar atalarımızın yadigârı eserlerdir, bunların kaybolmamaları lazım” demiş. Bununla beraber Garp musikisine hayrandı. Memlekette Garp Musikisini yaymaya büyük önem vermekte idi. Bilindiği gibi, bu maksatla, hayatında sonradan müzik, tiyatro, opera ve bale bölümleri ile mükemmel bir konservatuar halini alan, Ankara Musiki Muallim Mektebi’ni kurdurmuştur”⁶⁰.

Bursa Mecmuası'ndaki “Felaket Karşısında” başlıklı yazısında “Düçar olduğumuz müthiş felaket-i mağlubiyet karşısında kayıp ettiğimiz şeylerin matem-i zıyanı tutarken, gözlerimizi kapamamalı, aynı felakete tekrar düçar olmaktan sıyanet-i nefis için istikbali düşünmeliyiz....kendimize bihakkın sahib, mevcudiyet-i milliyemizi bihakkın müdrik olmadıkça üstümüzden böyle kuvvetlerin eksilemeyeceği....mağlubiyet ne kadar büyük olursa olsun, milletimizin azim ve imanı yanında küçük kalmalıdır. Düşmanlar orduları mağlub ve hatta imha etse de yaşamak isteyen bir milleti ortadan kaldırmaya muvaffak olamaz. Mevcut bir millet ise bütün yaşayanlar gibi tekâmüle namzettir. Şu hâlde bize düşen vazife mazinin kara günlerini atıye aksettirerek ümitlerimizi zaaf ve izmihlale düşünmekten ictinab ve tecrübelerden istifade ederek çalışmak, çalışmaktır. Hüsn-ü niyet ve vukuf ile icra edilen müşterek sai, bir millet için mutlaka hayırlı ve nafi’ eserler vücuda getirir” diyerek Bursalılara yapılması gerekenleri anlatır⁶¹.

5. Cemiyetçiliği

a. Bursa Muhipleri Cemiyeti

Muhittin Baha, “Maddi ve manevi her türlü gelişmeye layık olan, İstanbul’a yakınlığı ve tarihi zenginliklerine rağmen ekonomik ve sosyal konularda birçok vilâyetlerden geri durumda olan Bursa’yı her alanda ileri götürmek” maksadıyla kurulan “Bursa Muhipleri Cemiyeti”nin yöneticilerindendir⁶².

b. Muallim ve Muallimeler Cemiyeti

“Muallimlik mesleğini korumak, muallim ve muallimlerin içtimai vaziyetini düzeltmek, bu gayesini iktisadi ve ilmi vasıtalarla ulaştırmak” maksadıyla 7 Mayıs 1921 tarihinde kurulan Türkiye Muallimler Cemiyetinin ilk genel başkanı, Bursa Milletvekili Muhittin Baha Pars, üyeler; İzmir Milletvekili Mahmut Esat (Bozkurt), Kütahya Milletvekili Cevat Bey, Vehbi Bey, Vasıf Çınar, Öğretmen Sadri Ethem ve Öğretmen Leman Hanım olmuşlardır. Derneğin kurucuları sıfatıyla hükümete verilen beyannamede Kütahya Milletvekili Cevdet [Izrap Barlas] Bey, Canik milletvekili [Ahmet] Hamdi [Yalman] Bey, Ankara Memba-ı Füyuzat Mektebi başmuallimi Ahmet Tevfik Bey, Ankara Sultanisi muallimlerinden Mehmet Servet

⁶⁰ Artaç, a.g.m., 2019, s.529-550.; <http://www.eksd.org.tr/aturturk-muzik-sevgisi/> [20 Şubat 2022]..

⁶¹ Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.

⁶² Raif Kaplanoğlu-Turgay Akkuş, Meşrutiyetten Sonra Bursa'da Sivil Örgütlenme, *Bursa Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 8, Kış 2005, s.10-15.

[Berkin] Bey, Ankara Dârülmuaallimât Tatbikat-ı Dersiyeye muallimi Ahmet Hilmi Bey, Kastamonu milletvekili Doktor Suat [Soyer] Bey, Maarif Vekâleti Orta Tedrisat Müdürü Kazım Nami [Duru] Bey, Bursa Milletvekili Muhittin Baha [Pars] Bey, Hakkâri Milletvekili Mazhar Müfit [Kansu] Bey, Dârülmuaallimât Fennî Terbiye muallimi Nafi Atuf [Kansu] Bey, Saruhan Milletvekili Mustafa Necati Bey ve Halk Dersleri muallimi Mehmet Vehbi Bey'in isimleri yer almaktadır. Muhittin Baha Bey, 1920'de Ankara'da kurulan Muallim ve Muallimler Cemiyeti'nin, öğretmen kökenli kurucularından olup, bir yıl sonra yapılan birlik seçiminde muvakkat idare heyeti başkanlığına seçilir⁶³.

c. Bursa Türk Ocağı

30 Ağustos 1922'de Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin kazanılmasının ardından Türk Ocakları'nın ülkenin çeşitli merkezlerinde tekrar açıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Bursa Türk Ocağı'nın ikinci açılışı da, Atatürk'ün ilk Bursa gezisini gerçekleştirdiği 22 Ekim 1922 günü yapılmıştır. Açılışında İsmet Paşa, Hamdullah Suphi, Yahya Kemal gibi bazı milletvekillerinin ve İstanbul'dan Bursa'ya Mustafa Kemal'e şükranlarını sunmaya gelen 470 öğretmenin de bulunduğu ocağın başkanlığını Bursa Milletvekillerinden olan Muhittin Baha Bey yapmıştır. Muhittin Bey, Ocağın yeniden açılması münasebetiyle o günkü duygularını, *"İki buçuk seneden beri kapalı olan Türk Ocağı'nı sizin huzurunuzda açmakla iftihar ediyoruz. Bursa Türk Ocağı'nı tekrar açmak bir mutluluk, İstanbul'un aydın halkını burada görmek ikinci bir mutluluktur"* sözleriyle ifade etmiştir⁶⁴.

Muhittin Baha Pars, TBMM'nin 1923 seçimlerinde aday gösterilmez ve iki dönem meclisten uzak kalır. Muhittin Baha, 22-26 Nisan 1924 ve 23 Nisan-1 Mayıs 1925 tarihli Türk Ocakları kongrelerinde Türk Ocakları Merkez Heyetine seçilir⁶⁵.

d. Yeşil Ordu Cemiyeti Faaliyeti

---

⁶³ İsmail Göldaş, Milli Kurtuluş Savaşında Öğretmenler, Öğretmen Dünyası Yayınları, İstanbul, 1981, s.44-45.; 7 Mayıs 1921 tarihinde Ankara'da, Türkiye Muallime ve Muallimler Dernekleri Birliği teşkil edilmiştir. Muallimler Birliği, 1921, s.2.; Türkiye Muallime ve Muallimler Dernekleri Birliği Teşkil Etti, 1921, s.2.; "Türkiye Muallime ve Muallimler Dernekleri Birliği Teşkil Etti", *Anadolu'da Yenigün*, No: 604-224, 9 Mayıs 1921, s. 2; "Muallimler Birliği", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 180, 9 Mayıs 1921, s. 2.; "Muallime ve Muallimler Dernekleri Heyet-i İdaresi", *Anadolu'da Yenigün*, No: 882-505, 1 Haziran 1922, s. 2.; TBMM Z.C., D:1, C 22, İçtima 85, 16 Ağustos 1922, s. 202-203.; Yunus Pustu, Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleriyle Türkiye Muallimler Birliği (1921-1936), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi: AAM Derg.*, 2019; 35 (1) : 99 : 51-94.; Yunus Pustu, "Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi ve Şubelerinin Neşrettiği Mecmualar", *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 2017, s. 56-91.; Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.; TBMM Z.C., D:1, C:2, Oturum 38, 21 Temmuz 1336 (1920), s.372-373.

⁶⁴ Arif Hikmet, Bursa Seyahati, Çev. Nezaket Özdemir, Sentez yayıncılık, Bursa, 2008, ss.43-44.; Gökçe Süzgül, Atatürk'ün Bursa Gezileri ve Türk Devriminin Bursa'ya Yansımaları, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2015, s.67.

⁶⁵"Nurettin Paşa Muhittin Baha'ya Karşı Kazalarda Ekseriyet Aldı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Şubat 1925.; Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.; Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları, s. 2 1-23.; Füsün Üstel, İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931), 2004, s. 148, 156, 171, 174-175, 177.

Yeşil Ordu Cemiyetin on üç yöneticisinden beşi Bursa ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili kişilerdi. Muhittin Baha Bey'in Yeşil Ordu'nun Bursa örgütlenmesinde ayrı bir yeri vardır⁶⁶. İstanbul Hükümeti'nin teşvikiyle Bursa'da ayaklanmalar çıkarmak kastıyla bazı gizli kuruluşlar kurulmuştu. Bunun üzerine Ankara'da milletvekili bulunan Muhittin Baha Bey, Bursa'ya gelerek Yeşil Ordu adında Bolşevik bir örgütün derhal kurulması gerektiğini öğütlemişti. Ardından, Refet Bey ve Çerkes Ethem'in kardeşi Reşit Bey, Albay Bekir Sami Bey'in liderliğinde bir araya gelerek Yeşil Ordu'yu kurmuştu⁶⁷. Yeşil Ordu, zamanla amacından sapması ve başına buyruk hareket etmesi üzerine 1920'nin sonlarında tasfiye edildi⁶⁸.

e. Türkiye Komünist Partisi Üyeliği

Türkiye Komünist Partisi (TKP), 18 Ekim 1920'de kuruldu. Tevfik Rüştü Aras, Mahmut Esat Bozkurt, Yunus Nadi, Kılıç Ali, Refik Koraltan üyeleri arasındaydı. Muhittin Baha ve Hakkı Behiç Beyler, Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle partiye katılmıştı. Muhittin Baha, TKP'nin genel sekreterliğini de yapmıştı ve komünizmi *"...memleketi kurtaracak, milleti kurtaracak, insaniyeti kurtaracak esasat-ı ilmiye"* diye tanımlamış, heyete seçilen üyelerin TKP'ye mensup olmakla ilmi ve ahlaki seciyelerinden bir şey yitirmediklerini savunmuştur⁶⁹.

f. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu Yöneticiliği

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu; 10 Mayıs 1921'de kurulmuş, ilk toplantısını 133 milletvekilinin katılımıyla Erkek Öğretmen Okulu'nun Konferans Salonu'nda yapmıştır⁷⁰. Muhittin Baha Bey, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun yöneticilerindendi⁷¹. Bundan dolayı, Grubun Mecliste aldığı kritik kararlarda daima ön planda yer almıştır⁷².

Muhittin Baha, İstanbul ve saray yönetimine bakışını da *"Efendim; bendenizce ne şekilde yazılırsa yazılsın İstanbul'un zihniyeti başka, bizim zihniyetimiz başkadır. Bizim zihniyetimiz milletten doğan bir zihniyettir. Onları tefessüh etmiş bir zihniyet, bizimki milletin ruhundan doğan yeni zihniyettir. Bu mütefessih zihniyetin bizim zihniyetimizi anlamasına imkân yoktur"*⁷³. şeklinde izah eder. Mehmet Akif Ersoy, Muhittin Baha Pars'ın yakın arkadaşlarından. *"Sebülürreşâd gazetesi için lazım gelen muavenetin*

⁶⁶ Akkılıç, a.g.e., s.181.

⁶⁷ Eğilmez, a.g.e., s.202.; Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.

⁶⁸ Zübeyir Uzun, Milli Mücadele'de Çerkez Ethem ve Kuva-yı Seyyare'nin Faaliyetleri (1919-1920), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008, s.81.

⁶⁹ TBMM Z.C., D:1, C:6, Oturum 101, 22 Kasım 1336 (1920), s.16.; Tunçay, a.g.e., s.167-168.; Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.

⁷⁰ Mesut Aydın, "Cumhurbaşkanlığı Arşivi Belgeleri Işığında Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun Kuruluşu ve Ülke Genelinde Gruba Ait Heyet-i Merkeziye Listelerinin Oluşturulması", *Turkish Studies*, Volume 9/4 Spring 2014, p. 97-137.

⁷¹ Ahmet Demirel, Birinci Mecliste Muhalefet, İletişim Yayınları, 2. baskı, İstanbul 1995, s.220

⁷² Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.

⁷³ TBMM GCZ, C:I, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1985, s.413.

ifası" için TBMM'ye gelen teklif üzerine ve Sebülürreşâd için özel bir işlem yapılmaması istendiğinde, "Şair Mehmet Akif Beyefendi içinizde benim kadar seven pek çok adam olmadığına kaniim.(Akif Beyi sevmeyen yoktur sesleri).(Hepimiz severiz sesleri) şahsı mevzubahis ise benim hocalarımıdır. Benim hürmeti mahsusam vardır. Fakat ben şunu rica edecektim ki, Akif Beyin namı muhteremi, Sebülürreşâd hakkında bizim Milli Hükümetimizin muavenetini temin edecek kadar yüksektir. Binaenaleyh Meclisin böyle şeylerle meşgul olmamasını istiyorum." der. Bunun üzerine, Mehmet Akif, "Meclis bu husus için zaten evvelce karar vermiştir. Bu mesele bitmiştir. O takriri ben vermedim. Kim vermiştir, rica ederim söyleyiniz? Bu zaten mükemmerdir. Tekrar takrir vermeye hacet yoktur" der ve tartışma böylece de kapanır⁷⁴.

Muhittin Baha Pars, Ankara'da, Çankırı Caddesi üstündeki Kulüp Sineması'nı (1926), ilk sinema ve tiyatro binasını işletenlerdendir. Buranın 1931' ait afişi 'Hind Mezarı'nı muştuluyor: "Maya May Konrayt Vayt". İş Bankası-Muhittin Baha Pars ortaklığı olan Sinema-İş Limited Şirketi'nin sinemalarından Yeni Sinema'yla kapı komşusudur⁷⁵. 1926'da ise Darülbedayi sanatçıları Ankara'ya gelip, Muhittin Baha Bey'in yeni yaptırdığı Kulüp Sineması'nda temsiller vermişlerdir⁷⁶.

6. İkinci Dönem Milletvekilliği

Muhittin Baha Bey, ilk dönem milletvekilliği sonrası Bursa'da bir dönem avukatlık yapar⁷⁷. Daha sonra Ankara'da avukatlık yapmaya devam etmiştir. 14 Temmuz 1924'te Ankara Barosu'na 8 sicil numarasıyla kaydolmuş, şirket meclisi azalığı sebebiyle İdare Meclisi kararıyla 1932'de Baro Levhası'ndan kaydı silinmiş; fakat sonra azalığın avukatlığa mâni olmadığı anlaşılınca 27 Haziran 1932'de yeniden Ankara Barosu siciline alınmıştır⁷⁸. Muhittin Baha, TBMM'nin Beşinci

⁷⁴ Semiz, a.g.m., 2000, s.443.

⁷⁵ "Amiral Bristol'un, bir defasında Mustafa Kemal'in hayatını bile kurtardığı söylene, yeri vardır. Amerika Büyükelçisi Amiral Bristol, Mustafa Kemal'i pek sevmiştir. Hatta gariptir, bir defasında Mustafa Kemal'in hayatını bile kurtarmıştır, dense yeridir. Mustafa Kemal'e ilk suikast Ankara'da yapılacaktır. Şimdiki İş Bankası binasının yeri o vakit mezarlıktı. Tam karşısında da kerpiçten bir kulüp binası vardı. Muhittin Baha'nın kulübü derdik. Katiller mezarlığa gizlenecekler, gece geç vakit Mustafa Kemal kapıdan çıkarken vuracaklar, sonra da kaçıp gidecekler. Tertipleri bu." Falih Rıfık Atay, Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri ve 19 Mayıs, Nurer Uğurlu başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır., Mayıs, 1999, s.77.; Turan Tanyer, "Ankara Kitabevlerine Dair...", "Ankara Araştırmaları Dergisi, 1(1), Haziran/June 2013, s. 113-129.; "Ankara Ticaret Odasından, Sinema İşleri Türk Anonim Şirketi adına yapılacak her türlü nukut muamelât, taahhüdât ve bilûmum cari işlerde İdare [Meclisi Başkanı M. Baha Pars, İdare Meclisi Azası Celâl Aru, Şirket Umum Müdürü Şevket Koçin ve Park Sineması Müdürü Hakkı Övgü'den her hangi ikisinin müşterek imzalarıyla şirketi temsil ve ilzam edeceklerini beyan eden ve Ankara 3 üncü Noterliğince tasdik edilmiş bulunanı sirkülerin dairede saklı aslına dayanılarak 6/12/1946 tarihinde tescil edildiği ilânı olunur. (3175)". Resmî Gazete, 12 Aralık 1946, Sayı:6478, Sahile:11507.

⁷⁶ Adile Nuray Bayraktar, "Başkent Ankara'da Cumhuriyet Sonrası Yaşanan Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu ve Modern Mekânlar", "Ankara Araştırmaları Dergisi, 4(1), Haziran/June 2016, s.67-80.

⁷⁷Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.

⁷⁸<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2011-2/11.pdf> [20 Temmuz 2022].

Yasama Dönemi'nde 1935-1939 Ordu milletvekili seçilir ve yeniden siyasete döner⁷⁹. Sonrasında, 1939-1943, 1943-1946 ve 1946-1950 dönemlerinde Bursa milletvekilliği yapar⁸⁰.

Bursa Milletvekili Muhittin Baha Bey, ihtikâr yapmanın, rüşvet ve hırsızlık yapan memurun da mutlaka cezalandırılmasını istemiş ve Hükümeti “Varlık Vergisi Kanunu”ndan dolayı tebrik etmiştir⁸¹.

Muhittin Baha, Boğazların tâbi olacağı usule dair antlaşmanın yerine kaim olmak üzere Montrö'de imza edilmiş bulunan yeni antlaşmanın tasdikine dair kanun münasebeti ile “Arkadaşlar, çok heyecanlıyım. Hepimiz öyleyiz. Fahirle, gururla taşan kalplerimizi göğüslerimiz almaz oldu. Zaferden şahikalar kurduk. insanlar yükseklere çıktıkça nefesleri daralır. Fakat biz o kadar yükseklere çıkmağa alıştık ki başka milletlerin fertlerinin tahammül edemeyeceği bu göğüs şişkinliğine gururla, kuvvetle tahammül ediyoruz. Biz, hepimiz aynı neslin evlatlarıyız. Ellişer, yetmişer yaşında, değil, ikişer yüzer, üçer yüzer yaşındayız Neler gördük, bu gözlerimiz ne facialara şahid oldu. Bazen ne kadar elim vaziyetler karşısında ağladı. Bugün gök gürleri gibi çıkan seslerimiz bir zamanlar inilti ve feryat halinde değil miydi? Cumhuriyet Hükümetinin, Büyük Millet Meclisi Hükümetinin teşekkülünden evvelki hali hatırlayınız. Vatanimiz adeta bir çukur gibi idi, diğer vatanlarda gezenler bize yüksekte aşıya doğru bakıyorlardı. Birine elimizi uzatacak olsak aşıya yukarıya doğru oluyordu. Türkün kalbi ne kadar büyük olursa olsun Türk vatani ne kadar büyük evlâdlarla dolu olursa olsun fena müdürlerle fena tesadüflerle, fena vaziyetlerle maatteessüf o feci vaziyette idi. Fakat 15 seneden beri vatanın her köşesinde bir şahika belirmeğe başladı yavaş yavaş yükseldi, yükseldi bir taraftan zafer tepesine, bir taraftan da Lozan muahedesiyle kazandığı siyasî şeref ve emniyetle bin türlü içtimaî zaferlere, şereflere mazhar oldu-Nihayet bugün bu son hadise ile bize bir zaman ellerini yukarıdan bile uzatmak istemeyen milletlerle aynı vaziyette ve belki de biraz daha fazla olarak el ele tutuşmağa muvaffak olduk. (Alkışlar). Arkadaşlar; Kime ve nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum. Sizlere teşekkür ederim. Sizlerin şahıslarınıza ve bütün millete teşekkür ederim. (Bravo sesleri). Çok mütehassisim, çok şerefle doluyum ne yapacağımı bilmiyorum; ne söyleyeceğim. İnönü sana ne söyleyeyim; on beş seneden beri Atatürk'le beraber bize neler kazandırmadınız? Arkadaşlar ne diyeyim. Senin, arkasından bu kadar şerefle, bu kadar faaliyetle gittiğin Atatürk'e ne diyebilirim? Milleti yaşatan odur, sizi buraya toplayan odur, İsmet İnönü'ye elini uzatan odur, onu beraber götüren o değil midir? (Alkışlar) Türk milletine verdiği askerî zaferler kadar, siyasî zaferler kadar, içtimaî zaferler de veren o değil midir? On beş senede hiçbir

---

⁷⁹Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.; <http://www.ankarabarasu.org.tr/siteler/ankarabarasu/hgdmakale/2011-2/11.pdf> [20 Temmuz 2022].; Selma Güler Bilgi, Erken Cumhuriyet Döneminde Bursa'da Gündelik Yaşam (1923-1950), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.35-36.; Kamutay Albüm: 1935-The Parliament Album: 1935, s.155.

⁸⁰ TBMM Albümü 1920-2010, Ed. Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel, 1.Cilt, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Yayınları, Ankara 2010, s.458.; Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.

⁸¹ TBMM. Z.C.C: 28, D: 6, İç: 4, Celse: 2, (11.11.1942), Ulus, 12 İkinci Teşrin 1942.; Serap Tabak, “Varlık Vergisi ve Aydın İlinde Uygulaması”, Gazi Akademik Bakış, C:9, Sayı: 17, Kış 2015, s.279-294.

milletin mazhar olamadığı bu siyasi, askerî, içtimaî zaferleri veren yine o değil midir? Nihayet Türk milleti kadar büyük millet, bu vatan kadar büyük vatan yoktur diye bağırın odur. İdarecilerimizden, reislerimizden daha büyük idareci reisler yoktur diyen o değil midir? Ne diyeyim, sizin ve milletin önünde ve onun önünde eğilmekten başka ne yapabilirim?” diyerek sözleşmeyi başarıyla lehimize çözen heyete tebriklerini sunar⁸².

Bursa Milletvekili olarak Nisan 1945 tarihinde CHP Meclis Grubu'na verdiği takdirde, önemli meselelerin parti grubunda veya meclis encümenlerinde görüşüldüğünü, halkın milletvekillerinin çalışmalarından haberdar bulunmadığını, görüşmelerin basına daha geniş bir şekilde aksettirilmesi gerektiği istemektedir. Bunlar parti içerisinde muhalif bir grubun da hem fikir olduğu isteklerdi ve parti içinde tartışmalara neden olur. Eleştirilerin ve artan olumsuz oyların sonrası İnönü ve CHP üst yöneticileri parti yönetiminde değişiklikler yapma gereği duymuşlardı. Değişim seçimlerde de kendini gösterdi ve Atatürk döneminde 1931 ve 1935 seçimlerinde aday gösterilmez.

14 Aralık 1945'te, Tan Gazetesi baskınından sonra, Milli Eğitim Bakanlığı'nca bazı profesör ve öğretmenlerin siyasi yazı yazamayacakları hakkındaki genelge için, üniversitenin hürriyetini kısıtlayacağını söyleyerek karşı çıkarsa da etkili olamaz⁸³.

Tek partili yılların sonlarına doğru CHP'li vekiller Hamdullah S. Tanrıöver ve Muhittin Baha Pars'ın *“komünizm tehlikesine”* karşı laikliğin esasına dokunmayacak şekilde düzenlemeler yapılmasını teklif etmişlerdi. İki vekil 26 Aralık 1946'da mecliste yaptıkları konuşmada komünizm tehlikesine ve ahlaki yozlaşmaya dikkat çekmişler, okullarda din dersi verilerek manevi mukavemetin güçlendirilmesini ve Türk büyüklerine ait türbelerin ziyarete açılmasını teklif etmişler ve *“komünizme karşı manevi direnci sağlamak”, “Gençliğin ana babaya itaatsizliği”* ve *“Komünizme karşı korunma tedbiri”* gibi gerekçelerle TBMM'ye din eğitimi ile ilgili önerge vermişlerdi⁸⁴. Gerekçe olarak da *“Gençliğin manevi değerlerinin sarsılıp bu yolla geçmişle bağlarının koparılmasına ve komünizm tehlikesine karşı bir korunma tedbiriydi. Kalplerdeki vicdanları vatana benzeten ve boş kalması halinde düşman tarafından işgal edileceğini söyleyen konuşmacılara göre, öngörülen din eğitimi vasıtasıyla ahlaki zaaf giderilecek, ecdadın hürmeti çocuklarımıza tekrar telkin edilecek ve gençliğe kendi milliyetinin amentüsü olan Türklük ve vatandaşlık bilinci verilerek millî şuur aşılacağı idi”*⁸⁵.

---

⁸²https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=317&v_meclis=1&v_donem=5&v_yasama_yili=&v_cilt=12&v_birlesim=081 [20 Temmuz 2022].

⁸³ İlhan Tekeli, Toplu Eserler-23, Anlatabildikleri ve Anlatamadıklarıyla Yaşam Öyküleri İlhan Tekeli, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012, s.191.

⁸⁴ M.Hakan Özçelik, Atatürk Dönemi Faaliyetleri ile 1938-1960 Dönemi Hükümetlerinin Faaliyetlerinin Mukayesesi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2010, s.104.

⁸⁵ Zeynep Özcan, Cumhuriyet Dönemi Dinî Hayat (1938-1950), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2014, s.175.

Muhittin Baha Pars söz alarak, meclis gündemine din eğitimi konusunu getirerek “Arkadaşlar, yeni solcu dinler belirdi. Vicdanları boş bulurlarsa bu dinler girerler, vicdanlar, kalpler de vatanlar gibidir. Eğer boş bırakılırlarsa onları düşman işgal eder.” şeklinde din eğitiminin olmamasından kaynaklı endişelerini dile getirmiş komünizm tehlikesinden bahsetmiş⁸⁶ ve “(...) hikmetin başı Allah korkusudur” ve bu korkunun vicdanlara yerleşmesiyle sağlam bir ahlak oluşacak böylece Cumhuriyet daha sağlam temellere oturacaktır⁸⁷.” demiştir. O’na göre, “İnanç ve silâhla kazanılan ulusal davanın sonucu, dışa karşı tam ve sonsuza dek sürecek bir bağımsızlık, içte özgürlük ve ekonomik refah olmalıdır...Çağımızda kuvvet ancak, bir bireyin maddî, manevî yeteneklerinin özgürce gelişmesiyle, emeğin bilinçli, endüstri ve ulaşımda makinelere dayalı olmasıyla ortaya çıkabilir. Köylü ve işçiler kol güçleriyle yapılamayacak geniş ülke topraklarımızın sınırlarını, yollar, makineler küçültecek, halkla ülke arasındaki yardımcı araçlar yok edecektir....Bütün bu saydıklarımın gerçekleşmesi, bizi ulusal davaya yönelten olumlu ve olumsuz etkenlerin etkilerini...kültür ve ekonomi alanlarında göstermekle ve kazanılan zaferin ancak kültür ve ekonomi zaferiyle tamamlanacağını bilmek ve ona göre davranmakla olabildiği”⁸⁸.

Başbakan Recep Peker’in karşı çıktığı öneriye DP’nin ileri gelenleri de destek vermişti. Parti içinde laiklik tartışmalarının fitilini ateşleyen bu olaydan sonra Tanrıöver CHP’den ayrılmıştır.⁸⁹.

Muhittin Baha Bey, yolsuzlukla mücadele kapsamında da “(K) İhtilasta bulunan, rüşvet alan bilumum memurini mülkiye ve askeriyeyi ve bunlara hangi sınıfta olursa olsun iştirak ve muavenet eyleyenleri, (S) Nüfuzu memuriyetinden istifade ederek halka zulüm ve işkencede bulunan memurini mülkiye ve askeriyeyi muhakeme etmek” fıkralarının eklenmesi talep edilmiştir⁹⁰.

Hatta müziğimizin meyhane müziği olduğu şeklindeki eleştirilere karşı, müziğimizin azametli ve zevk verici tarafları olduğu, makamların mahiyetlerinin ayrı ayrı tesirleri olduğu ifade edilmiştir⁹¹.

---

⁸⁶ TBMM Z.C., D:VIII, C:III, Toplantı: 1, 14. 12. 1946,s.426-440.; TBMM TD, D:VIII, C:3, (24.12.1946), s. 428.; Emine Peltek, Dini Çoğulculuğun İmkânı: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitapları Örneği, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2015, s.62.

⁸⁷ Serdar Kara, Tek Partiden Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türkiye’de Din Politikalarındaki Değişim Üzerine 1945-1950, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2012, S.122, 125.

⁸⁸ Muhlise Güvendiren, Türk Devriminin Bursa’ya Ekonomik Boyutta Yansımaları (1923-1950), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005, s.17.

⁸⁹ Mustafa Çolak, Bülent Ecevit’in Siyasal Anlayış ve Deneyiminde Dinin Yeri, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Kocaeli, 2015, s.18.; TBMM Z.C., C:III, D:VIII, Toplantı I, Birleşim XXII, 22.12.1946, s.426-429.

⁹⁰TBMM Z.C., C:22, s. 58-64.; Onur Zeki, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Bağımsız Mebuslar ve Yasama Çalışmaları (1920-1923), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018, s.103.

⁹¹ Muhittin Baha Pars (Bursa), 19.12.1945, TBMM TD, D:7, C:20, s.191-192.; Mehmet Evsile, “TBMM Zabıtlarına Göre Cumhuriyet Döneminde Eğitim Hizmetleri (1923-1950)”, *History Studies*, 11/2, Nisan 2019, s. 621-654.

Radyoda Türk müziğinin yayınlanmasının halkı teceddüt ve inkılâptan geri bıraktığı ve tamamen kaldırılması gerektiği hakkındaki görüşler eleştirilerek, tam tersi radyoda Türk müziğine ayrılan zamanın az olduğu ve bunun tatmin edici seviyeye getirilmesi gerektiği ifade etmiştir⁹².

Muhittin Baha Pars, “altı ilde ilan edilmiş olan sıkıyönetimin altı ay daha uzatılması hakkında Başbakanlık Tezkeresi”ni, “Sağdaki ve soldaki arkadaşlarım ve kardeşlerim; bizim Hükümet acaba durup dururken bu milliyeti takyit etmekte ve Sıkıyönetimi koymakta bir menfaat mi tasavvur ediyor. Dâhilî işlerinde böyle bir menfaat tasavvur etmesine imkân var mı? Bu arkadaşlar bilmiyorlar mı ki, hudutlarımızı çocuklarımızla lebalep doldurduk. Bunları beslemek için memurlarımıza istediğimiz parayı veremiyoruz. Bu çocuklar babalarından, ailelerinden, evlâtlarından o kadar uzakta bulunuyorlar. Bu acaba normal bir vaziyet olsaydı yapılırdı bir şey miydi? Arkadaşlar şunu tespit etmek lâzımdır ki, bizim taraf vaziyeti normal bulmuyor. Memleketin müdafaa edilmesi lâzım geldiğini ve harb zamanında olduğu gibi teyakkuz içinde bulunulması icab ettiğini düşünüyor ve öyle hareket ediyor. Arkadaşlar, eğer Refik Koraltan diyorsa ki; bu memleket tehlikede değildir, normal vaziyettedir, hudutlarımızda askerlerimizi bulundurmamak lazımsa da dâhilde bu teşebbüslere lüzum yoktur. Bunu sarahaten söylesinler. Ben milletin hakem yapılmasına razıyım. Arkadaşlar dâhilî işlerde istediğimiz kadar itirazlarımızı yapabiliriz. Hatta muhalefette bulunan arkadaşlar kendi arzularına muvafık olan kanunlar aleyhinde rey vermeyi de mubah ve meşru görebilirler, iki gün evvel olduğu gibi. Şu Gümrük Resmi Kanunu tam istedikleri bir şeydi, kendi arzularına muvafıktı fiyatların artmaması, gümrük resminin ziyadeleşmemesine ait bir kanundu. Ona dahi rey vermediler. (Soldan bravo sesleri, gülüşmeler). Fakat ricam şudur: Bu memleket bizlere emanettir. Bu memleket selâmette değildir. Bu memleketi sevenler bugün bu şerait dâhilinde rahat uyuyamamaktadırlar. Yarma rahat bakabilmek için ihtiyarına mecbur olduğumuz tedbirler eğer haricî işlere taallük ediyorsa lütfen bu işlerde bizimle beraber olsunlar şeklindeki ifadeleriyle destekler⁹³.

20 Şubat 1947 tarihinde yapılan İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun görüşmelerinde görüş ve önerilerini dile getirir. “Sözümü yalnız greve hasredeceğim: Daima gözlerimizi dışarıya dikerek, onlar böyle yapıyor, biz de böyle yapalım, böyle yapmazsak onların nazarında küçük düşeriz, sözleri üzerinde toplamış bulunuyorum... Biz Amerika ve Avrupa'nın bize muzır olacak şeylerini değil, faydalı olacak şeylerini alırız. Grevi almayız, çünkü bize zarar verir. Ayrılıklar için bir sebep daha çıkaramayız” sözleriyle greve karşı ağır muhalefet eder⁹⁴.

⁹² Muhittin Baha Pars (Bursa), 21.12.1945, TBMM TD, D:7, C:20, s.294.; Evsile, a.g.m., 2019, s. 621-654.

⁹³https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=16&v_meclis=1&v_donem=8&v_ya_sama_yili=&v_cilt=3&v_birlesim=012 [21 Temmuz 2022].

⁹⁴https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=312:313&v_meclis=1&v_donem=8&v_yasama_yili=&v_cilt=4&v_birlesim=047 [20 Temmuz 2022].; https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=312&sayfa_no_son=313&sayfa_no=313&v_meclis=1&v_donem=8&v_yasama_yili=&v_cilt=4&v_birlesim=047 [20 Temmuz 2022].

II. Dünya Savaşı ve Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkilerin kesilmesi üzerine, “Bize bir millet şefinin bir zamanlar söylediği sözleri hatırlıyorum ve iki levhayı göz önüne getiriyorum...Bir milletin şefi demişti ki “Türk Milletinden mi söz ediyorsunuz, çürümüş millet”....Bize “çürümüş” diyen milletin çürüyüp gittiğini gördük. Fakat Türk Milleti istiklalini, hürriyetini hadimi ve muhafızı olarak bütün mevcudiyeti ile yaşamaktadır” der⁹⁵.

CHP’li olmakla birlikte DP’nin yaşadığı sıkıntılı anlarda DP’ye destekte de bulunmuştur. Demokrat Parti’nin Birinci Büyük Kongresi, 7-11 Ocak 1947 tarihleri arasında gerçekleşmişti. Kongre hazırlıkları öncesi toplantının nerede yapılacağı sıkıntısı ortaya çıkmıştı. Demokrat Partili yöneticiler kongrenin yapılacağı mekân olarak Büyük Millet Meclisi salonunu istediler. Bu salon daha önce Cumhuriyet Halk Partisi’nin son kurultayına ev sahipliği yapmıştı. Fakat Meclis Başkanlığı, Demokrat Parti’nin bu talebini, tek partili dönemden kalan bu âdetin kaldırıldığını belirterek Meclis salonunun artık kimseye verilmeyeceğini bildirdi. Demokrat Parti, kongrenin yapılacağı mekân için Ankara Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin konferans salonunu istedi, ancak üniversite yönetimi bu salonun siyasi bir partiye tahsisini doğru bulmadı ve teklif reddedildi. Ankara’daki özel sinema salonları ise Demokrat Parti’nin kongresine ev sahipliği yapmak istemediler. Çünkü Demokrat Partili görünmekten ve iktidarı kızdırmaktan korktular. Ankara’da büyük toplantı salonu olarak geriye Yeni Sinema salonu kalmıştı. Bu salon İş Bankası’nın bir iştirakçisinin yönetimindeydi. Muhittin Baha Pars mekân için aracı oldu ve mekân meselesi bu şekilde halledildi.

1948 tarihinde, İstanbul-Mudanya arası turistik sefer yapan geminin, İmrallı Cezaevi’nin ihtiyaçlarının karşılanması nedeniyle adaya uğraması nedeniyle yaşanan zaman kaybı ve maruz kaldığı tehlikelerden dolayı 22 Kasım 1948 tarihinde bir önerge ile Adalet Bakanını “Hükümet kendi vazifesini millete bir külfet şeklinde tahmil ediyor. Bir hapisanenin icab ettirdiği hizmetleri yapmak Hükümetin vazifesidir, milletin değildir, millet icab eden vergisini vermektedir” sözleriyle protesto etmiştir⁹⁶.

Muhittin Baha Pars, 1949 tarihinde dönemin Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu’nu Türkçenin korunmadığını iddia ederek eleştirir. Bunun üzerine, Banguoğlu, ““Uydurma Dil” Hakkında T. Banguoğlu’nun İzahatı” ile M. Baha Pars’ın tavrına cevap verir ve hataların düzeltilceklerini söyler. “Mektep kitaplarında kullandığımız yeni kelimelerden bazı isabetsiz yahut sevimsiz, ifade etmeyen kelimeler vardır. Bunların öğrencide bazı güçlükler sebep oldukları doğrudur. Buna mukabil eski Arapça kelimeler yerine yeni Türkçe kelimelerin kullanılması tedrisatı kolaylaştırmıştır. Bunun içinde çok güzelleri vardır. Eskiden teşbih, müşebbih, mu’gebbahunbih, vech-i işebih” edat-ı tecbih diye kullanılan kelimeler yerine bugün benzetme, benzeyen, benzetilen, benzeme

⁹⁵Güvendiren, a.g.t., 2005, s.103.; https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=7:8&v_meclis=1&v_donem=7&v_y_asama_yili=&v_cilt=13&v_birlesim=000 [20 Temmuz 2022].

⁹⁶Güvendiren, a.g.t., 2005, s.103.

yönü, benzeme diyoruz. Zatulrecelulhafi yerine gizli ayaklı diyoruz...Hatalı olan şeyleri tespit ederek düzelterek. Bunların sayısı söylendiği kadar çok değildir. Bütün bunları düzelterek. Yalnız bir şeyde ısrar edeceğiz: Türk inkılâbının esaslı parçalarından biri olan dil inkılâbında bu davayı ileri götürmeye çalışacağız. Beşinci Türk Dil Kurultayı bu ayın on dokuzunda toplanacaktır. Bütün milletvekilleri davetlidir. Bununla bütün münevverleri, Üniversitelileri alakalandırmak istiyoruz, Arzu edilen düzeltmeler gelecek sene mektep kitaplarında görülecektir". "Dilimize yabancı gelen uydurma kelimelere okul kitaplarında yer verilmesine bundan sonra da devam edilip edilmeyeceği hakkında sorusu münasebetiyle", bakanın sözleri Muhittin Baha Pars'ı tatmin eder⁹⁷. Kendisinin de Türkçenin sadeleştirmesine aleyhtar olmadığını, eski devrin hasretini çekenler arasında bulunmadığını, Mektep kitaplarında yaşayan, anlattı Kendisinin masa başında kelime uyduranlara, hayâlî kelime yapanlara muarız olduğunu, şairin dediği gibi (bu dil aslında annenin sütüdür.) mısramı söyler ve bu anne sütüne hürmet edilmesini ister⁹⁸.

7. Atatürk'e Dair Düşünceleri

Bursa Milletvekili Muhittin Baha Pars, Atatürk'ün benliklerine o kadar hükmettiğini, onun istekleri dışında hareket etmenin imkânı bulunmadığını, Atatürk'ün ölümüyle boşta kalan ellerinin İnönü tarafından tutulduğunu ama İnönü'nün de çok partili sisteme geçilmesiyle ellerini çektiğini, bundan sonra da kendi kendilerine hareket etmeleri gerektiğini ifade ederek serbest hareket edebileceklerinin, istediklerini artık yapabileceklerinin ve hatta kendilerine karışacak her hangi bir gücün olmadığını işaretini vermiştir⁹⁹.

Muhittin Baha Pars, CHP'nin üzerindeki Atatürk ve İnönü hâkimiyetini kurultay gündemine taşıyanlardan biridir. CHP'nin yıllarca Atatürk ve İnönü'nün elleri altında bulunduğu ve zor zamanlarda bu tarihi şahsiyetlerin ülkeyi ve partiyi ellerinden tutarak, refaha ve huzura taşıdığına değinirken, artık ülkenin girdiği bu yeni dönemde bu durumun sürdürülmemesi gerektiğini ifade ediyordu. İnönü'nün parti üzerindeki elinin bir süredir çekildiğine değinen Pars, artık partinin kendi kendini idare etmesi gerektiği üzerinde duruyordu. Pars'ın sözleri arasında yer alan "eğer Atatürk'e kalplerimizi verip ellerimizi birbirimiz için saklasaydık, bugün bu hale düşmezdik. Biz en büyük kabahati birbirimizi ihmalle gösterdik" ifadeleri, CHP'nin yıllardır iki liderin gölgesi altında yürüttüğü siyasi faaliyetlerinin, parti kadroları içinde bir iş birliğinden ziyade bir hantallık ve durağanlık yarattığına yönelik bir öz eleştiri olarak gösterilebilir¹⁰⁰.

⁹⁷https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=76:77&v_meclis=1&v_donem=8&v_yasama_yili=&v_cilt=22&v_birlesim=014 [21 Temmuz 2022].

⁹⁸"Uydurma Dil" Hakkında T. Banguoğlu'nun İzahatı, *Hür Söz*, 16 Aralık 1949, s.2.

⁹⁹ Özçelik, a.g.t., 2010, s.103.

¹⁰⁰ Fevzi Çakmak, Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinde CHP Kurultay Görüşmeleri ve Müfettiş Raporlarına Göre Parti Teşkilatının Karşılaştığı Sorunlar, (1945-1950), *Çağdaş Türkiye Tarihi*

Bununla birlikte Atatürk'ün ölümünün sadece Türkiye'de değil, bütün dünyada üzüntü yarattığını, birçok devlet yetkililerinin beyanlarının olduğu ve yabancı basın da yazılar yazdığını belirtmiştir¹⁰¹. Atatürk'ün cenaze merasimi için yapılacak sarfiyat hakkındaki kanun münasebeti ile ilgi şunları dile getirmiştir: “Aziz kardaşlarım!...Fakat ne yapalım ki, Allah'ın ve tabiatın dediği oldu. Fâni Atatürk için, her fâni için olduğu gibi, nihayet müthiş akıbet tecelli etti. Ölüm.. Fakat Allah ta, tabiat ta bilsin ki ölüm hiçbir zaman bu kadar zalim, bu kadar muzlim olmadı. Ölüm, hiçbir zaman dünyada bu kadar umumî teessür uyandırdı. Ölüm, hiçbir zaman kanlı göz yaşlar ile bu kadar birlik vücuda getirmede. 18 milyon Türkün, vatanın her tarafından yükselen hıçkırığı, teessürümüzü göstermeğe kifayet etmiyor. O kadar büyük adama, bu kadar büyük milletin mersiyesi ancak bu kadar azametli olabilirdi...Biz, o Türk olduğu için iftihar ediyoruz. İnsan olduğu için de dünya iftihar etti. Matemini müşterek tutuyoruz. Biz babamızı, şefimizi, Atatürk'ümüzü kaybettik. Dünya da en büyük adamını kaybetti...Dünya bilsin ki Türk milleti dâhi Atatürk gibi ondan aldığı kuvvetle, kalbine doldurduğu muhabbetle, kalbine yığıdığı ruh ve enerji ile onun gibi hareket edecek. Vatani için onun emrettiği gibi kıskanç olacak, haysiyetini, şerefini onun istediği, arzu ettiği gibi muhafaza edecektir. Dünya bilsin ki haysiyeti, şerefi dâhilinde Türk milleti Atatürk gibi sulh koruyucusu olacaktır. Atatürk'ün gittiği yoldan gitmek bizim vazifemizdir. Fakat bu yeisli günlerde bu çok kederli günlerde dünyanın bilmesini istiyoruz ki yeşimiz; füturumuz çok sevdiğimiz bir babayı-ne diyeyim-onun en büyük vasfı Atatürk'tür, Atatürk'ü kaybettiğimizdendir. Yoksa maziye bakan gözlerimizi istikbale çevirdiğimiz zaman istikbalimizden dün olduğu gibi eminiz. Biz Atatürk'ün bu günkü nesli onun sayesinde iki kere Türk olduk, iki Türk kadar kuvvetliyiz. Vazifemiz onun bize bıraktığı emaneti onun istediği gibi, muhafaza etmektir. Onu yapmak için de bir an geri durmayacağız” diyerek O'na olan saygı ve minnet duygularını açıklar¹⁰².

Atatürk'ün vefatı dolayısı ile Belçika ve Macar Meclisi Mebusan reisleri tarafından irad olunan nutukların Mecliste okunan tercümelere münasebeti ile de “Aziz arkadaşlar, bugün gözlerimiz teessür yaşları ile dolu değildir, bugün gözlerimiz, fahrile, gururla; Atatürk'ün matemini hiçbir zaman unutmuyarak, sevinçle parlarsa değeri vardır. Atatürk, hasta olmadığı zaman dahi hepimizde bir endişe vardı. Atatürk ölürse, kaybolursa, bu millet acaba ne kalacak? Atatürk'le beraber millet dünyaya sığmayan bir azamet taşıyor, fakat Atatürk ölürse ne olacak? Şimdi anlıyoruz ki, biz, iki namütenahiye, iki sonsuz büyüklüğü cem eder vaziyette imişiz. Atatürk'te namütenahi ve sonsuz büyük; Millet te namütenahi ve sonsuz büyük. iki namütenahinin ceminden de namütenahi çıkar...Dünya gazeteleri Türk milletinin, Türk büyüklerinin mahiyetleri hakkında bizi iftiharla mütehassis edecek yazılar yazdılar. Bu mukaddememle anlatmak istediğim şudur: Atatürk'ü kalplerimize gömdük. Atatürk Türk milleti için de, bizim için de, yaşıyor, ecnebler için de yaşıyor. Eğer

---

Araştırmaları Dergisi-Journal Of Modern Turkish History Studies, XVII/34 (2017-Bahar/Spring), ss. 319-348.

¹⁰¹ TBMM TD, D: 5, YY: 5, C: 27, B: 6, O: 4, 28 Kasım 1938, s. 62-63.; İlhan Çeliker, II. Celal Bayar Hükümeti Döneminde TBMM Çalışmalarının Muhtevası (11 Kasım 1938-25 Ocak 1939), *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 78, Eylül 2018, s. 436-460.

¹⁰² Törenlerinin Türkiye'deki Yansımaları, *International Journal of Social Science*, Volume 6 Issue 7, July 2013, p. 1185-1215.;

https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=23:24&v_meclis=1&v_donem=5&v_yasama_yili=&v_cilt=27&v_birlesim=004 [20 Temmuz 2022].

öyle olmasaydı arkadaşlar, ne o yazılar bu şekilde yazılır, ne bu kadar muhabbet ve hürmet gösterilirdi. Bir taraftan Atatürk'ü, bir taraftan bu büyük Türk milletini severek, Atatürk'ün matemine iştirak etmek suretiyle teessürümüze iştirak eden büyük, insan, millet ve devletlere buradan teşekkür etmeği bir vazife bilirim" şeklinde duygulu bir konuşma yapar¹⁰³.

Atatürk döneminde gözden düşen Millî Mücadele'nin önde gelen isimlerinden bazılarının iade-i itibar edilmeye başlanmıştı. 26 Mart 1939 seçimlerinde Atatürk'e yakınlığı ile bilinen Rıza Soyak, Fuat Bulca, Neşet Ömer İrdelp, Şükrü Kaya, Muhittin Baha Pars, Şakir Kesebir, Recep Zühtü Soyak ve Kılıç Ali gibi kişiler CHP'den milletvekili adayı gösterilmedikleri için meclise girememişlerdir. Buna karşın İnönü, Mustafa Kemal Atatürk'e muhalefet eden tüm eski milletvekilleriyle yakınlaşmıştır. Örneğin Hüseyin Cahit Yalçın İstanbul, Kazım Karabekir Çankırı, Fethi Okyar Bolu milletvekili, Ali Fuat Cebesoy ve Refet Bele de CHP üyesi olmuştur¹⁰⁴.

Muhittin Baha, 1950¹⁰⁵ ve 1954 yıllarında CHP'den yeniden Bursa milletvekili adayı olduysa da seçimi kazanamaz. Muhittin Baha Bey, 29 Ağustos 1954'te Bursa'da vefat eder ve Emir Sultan Mezarlığı'na defnedilir¹⁰⁶.

Sonuç

Muhittin Baha Bey'in Bursalı olması ve hayatın büyük bir kısmını burada geçirmesi, Muhittin Bey'i hayatının ilk yıllarından itibaren Bursa'da meydana gelen olaylarla yakından ilgilendirmiştir.

Bursa Redd-i İlhak ve Bursa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucularındandır. Çıkardığı Millet Yolu ve Bursa Mecmua'ları Bursa ve çevresinin işgaline karşı önemli bir direnç hattı oluşturmuş ve halkı bilinçlendirmiştir. Bu yönüyle de zafere giden yolun önemli karakterlerinden olmuştur. Bursa'nın işgali öncesi ve 1922 ile 1923 dönemlerinde iki kez Hüdâvendigâr Vilâyeti Davavekilleri Cemiyeti'ne¹⁰⁷ başkanlık yapmıştır. Gün Doğarken (1934) adlı şiir kitabı ve Halife

¹⁰³https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=62:63&v_meclis=1&v_donem=5&v_yasama_yili=&v_cilt=27&v_birlesim=006 [20 Temmuz 2022]; https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=62&sayfa_no_son=63&sayfa_no=63&v_meclis=1&v_donem=5&v_yasama_yili=&v_cilt=27&v_birlesim=006 [20 Temmuz 2022].

¹⁰⁴ Bülent Akkaya, "İç ve Dış Gelişmeler Çerçevesinde Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş ve 1946 Seçimleri", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 1/ C: 1/ Sayı: 2/ Güz 2011, s.43-61.

¹⁰⁵

¹⁰⁶ Muhittin Baha Bey, TBMM'nin I. Döneminde "Muhittin Baha", V.-VIII. Dönemlerinde ise "Muhittin Baha Pars" olarak kayıtlara geçmiştir. TBMM Albümü (1920-2010), 1. Cilt, 1920-1950.(2010).TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Haziran, 19, 64, 282, 298, 316, 634, 384, 435, 458, 510.; Kaplanoğlu, a.g.e., 1988, s.258.; "Dün Bütün Yurtta Seçim Yoklamaları Yapıldı", *Son Saat*, 10 Kasım 1950, s.2.; Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.

¹⁰⁷Bozkurt, a.g.m., 2015, s.11-32.; <http://www.serafettinyavuz.av.tr/default.asp?cmd=news&pagetype=haber&subcmd=goster&id=64> [20

Ordusu, Mısır ve Kafkasya ile Emsile-i Ahlâk yahud Mukaddime-i Gayret adlı eserleri¹⁰⁸ vardır. Muhittin Baha Bey, şair yönü ile de tanınır. Kendisi İstiklâl Marşı yarışmasına da katılmış ve şiiri ilk yedi şiir arasına kalmıştır. Daha sonra Türkiye Muallimler ve Muallimler Birliği Cemiyeti'nin ilk genel başkanlığını da yapmıştır. Kurtuluş Savaşı döneminde "Yeşilordu Cemiyeti"nin kurucu ve yöneticileri arasındadır. Daha sonra "Resmi Türkiye Komünist Fırkası" bünyesinde yer almıştır. İstiklal Mahkemeleri'nin kuruluşunda bulunmuş, Eskişehir ve Konya İstiklal Mahkemeleri'nde görev almış karşı devrimcilere ve muhaliflere karşı etkin bir mücadele vermiştir. Muhittin Baha, Ziraat Bankası İdare Meclisi üyeliği de yapmıştır. Muhittin Baha Bey, Mustafa Kemal'i her dönem savunan ve destekleyen şahsiyetlerdendir.

Celal Bayar, Muhittin Baha Pars için, "Milli Mücadele'de, Büyük Millet Meclisi'nde, partiler içinde... Hukuk tahsili görmüş bu genç, Bursa'nın tanınmış Şeyh Bahaeddin Efendi ailesindendi. İttihat ve Terakki'nin Selanik'te ilk kurucularından Hakkı Baha'nın kardeşi idi. Muhiti bakımından bizimle manevi ilgisi vardı. Fakat bu son zamana kadar Cemiyet içinde bulunmamış tarafsız kalmıştı. Gazi Ahmed Muhtar ve Kamil Paşa hükümetlerinin aczini ve özellikle Balkan Savaşı'nın perişan idaresini gördükten sonra bütün kanaatiyle bizimle bera-ber olmuştu. Kulüpler kapatıldıktan sonra onun yazıhanesi adeta merke-zimiz haline gelmişti...." der¹⁰⁹.

Muhittin Baha Pars'ın dünya görüşünü, "Bizim vaziyetimiz ya meşrudur, ya değildir. Buna mukabil bizim aleyhimizde hareket edenlerin vaziyeti de ya meşrudur, ya değildir. Biz iddia ediyoruz ki, bizim vaziyetimiz meşrudur. Bizim harekâtımız meşrudur. Binaenaleyh, bunun hilâfına hareket edenler haini vatandır. Gasp ve garette bulunanlar, bu Meclisin emrine itaat etmeyenler haini vatandır" şeklindeki izahında bulmak mümkündür¹¹⁰.

Muhittin Baha, Cumhuriyet Halk Partisi Bursa il başkanlığına yazdığı bir mektupta, Pars ailesiyle ilgili, "Bursa'da Şehreküstü mahallesinde kendisine mahsus bir türbede yatan dedem Pars Beyden başlayarak ecdadım ve ailem 600 küsur seneden beri Bursa'dadır. Vakfettiği Gemlik zeytin âşârı ile oranın ve türbesinin bulunduğu mahallenin tapu harçlarını vaktiyle kendisine Orhan Gazi tarafından verilmiş olması, Pars Bey'in bir kumandan olarak Bursa'nın fethinde yararlıklar gösterdiğine delâlet eder. Dedem Pars Bey'in, babam Şeyh Hacı Baha Efendi'nin¹¹¹, onun babası Şeyh Hafız Ahmet Efendi'nin fukaralar ve çocuklar için yapılmış vakıfları ve hayırları vardır. Babamın, Orhan Camii karşısında, hâsılatı

Şubat 2022].; İsmet Üzen-Hanifi Aslan, "Halife Ordusu Mısır ve Kafkasya'da" Adlı Askerî Piyesteki Panislâmcı Unsurlar, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 28, Yıl: 2010/1, s.177-191.

¹⁰⁸ Ömer Saim Kurmuş, "Bursa'da Basılan Kitaplar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, (76), Şubat, 1992, s.157-170.; Kaplanoğlu, a.g.e., 1988, s.258.

¹⁰⁹ Bayar, a.g.e., 1997, s.151-152.

¹¹⁰https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=80&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=1&v_birlesim=004 [11 Eylül 2022].

¹¹¹ 1315 Duhullülere Mahsus Künye Defteri, Hakkı Baha-17 Nolu Künye Defteri, KHO Arşivi.

fakir çocuklara vakfedilmek üzere yaptırdığı büyük çarşı yanmış, arsası belediye tarafından gasp edilmiştir...” şeklindeki izahı ile Pars ailesinin geçmişinin tarihiliğini de gözler önüne serer¹¹².

Muhittin Baha, milli mücadele yıllarında, bağımsızlık ve egemenlik hususunda kati bir inanca sahiptir. O, her türlü istibdat, zorbalık, emperyalizm ve daha başka adlar altındaki hürriyet düşmanı yapı ve oluşumlara karşıdır.

O'nun hayatını göz önüne getirince, eylemlerinin çoğunda bu tavırlarını görmek mümkündür. II. Meşrutiyet döneminden hayatının son anına kadar milliyetçi ve devletçi bir çizgide bulunmuştur.

Mondros Mütarekesi esnasında Türklerin Ermenilere kötü muamelelerde bulunduğu iddiaları ve bu kötü muameleleri yaptığı iddia edilen Türk idarecilerin savunmalarında etkin bir rol üstlenmiştir.

O, Milli şuurun hâkim kılınması, milli inanç ve iradenin yayılması ve ruhlara işlenmesi için edebi faaliyetlerden geri kalmamıştır. Kendisi, İstiklal Marşı yarışmasına katılan ve dereceye giren şairler arasında da yer alır. Ülkenin harap ve bitap düştüğü yıllarda, vatan ve hürriyet ateşini yakanlardandır. Birinci Cihan Harbi ve Milli Mücadele devri Türk'ün ateşten gömleği giydiği yıllardır. Muhittin Baha, bu devrin zorluklarını göğüsleyen tarihi şahsiyetlerdendir.

Muhittin Baha, yazılarında, konuşmalarında, vatan, millet, ahlak, terbiye konularını bir bütünlük içerisinde bakar. Ülkenin müdafaası ve bağımsızlığını bir iman vazifesi addeder.

Bu çalışmamızda belirli bir kapsam ve sınırlılık içerisinde, Muhittin Baha Pars'ın doğumundan ölümüne kadar geçen süredeki faaliyetleri ele aldık. Muhittin Baha Pars hakkında kapsamlı bir çalışmanın yapılmadığı tespit ettik. Çalışmamız sonucunda gazeteci, hukukçu, cemiyetçi ve milletvekili özellikleri ile tanınan Muhittin Baha Pars'ı anlatmaya çalıştık. Köklü bir aileye mensup olması nedeniyle de aile üyeleri hakkında kısmi bilgiler de vermeye çalıştık.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

1315 Duhullülere Mahsus Künye Defteri, Hakkı Baha-17 Nolu Künye Defteri, KHO Arşivi.

Bursa Mecmuası, Bursa: Vilayet Matbaası, 1916-1920. Yayımlayan: Bursa Muhibleri Cemiyeti; Müdürü: Muhiddin, Baha [Pars]. nos. 1 (1 Kanun-ı evvel 1917)-6, 8 (15 Mart 1918), AP95.T8B85 <http://pi.lib.uchicago.edu/1001/cat/bib/4694191> (University of Chicago Ottoman Microforms Project) [OFC747].

Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi, BOA., DH.EUM.VRK, 25/49.

---

¹¹²Akkılıç, Y., 2002, a.g.e., 1424-1425.; http://www.bursadakultur.org/pars_ailesi.htm [20 Şubat 2022].

Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi, BOA., DH.I.UM.EK., 53.47.1.

Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi, BOA., HSDHADB., 4.88.1.

Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi, MF.MKT.1210.84.1.

Ertuğrul Gazetesi, 3 Ağustos 1911, Raif Kaplanoğlu'ndan e-posta ile alınan belge.

Muhittin Baha Pars, TBMM Üyeleri İçin Tercüme-i Hal, Sicil: 318, Dosya:45, Seçim Dairesi: Bursa, TBMM Arşivi, D:5, İctima Senesi:76, Fevkalâde.

Neylâ ve Bekir Peynircioğlu Arşivi.

TBMM Zabıt Cerideleri

TBMM GCZ, 30 Kânunuevvel 1920, s. 295-302.

TBMM GCZ, C:2, 5 Ağustos 1337 (1921), s.164-185.

TBMM GCZ, C:I, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1985.

TBMM GCZ, D.1, C.3, İnikat 39, 4.5.1338 (1922), Celse: 2, s. 320-321.

TBMM GCZ, D:1, C:3, 23 Eylül 1333, s.806-811

TBMM GCZ, D:I, C:1, s.301, 302.

TBMM TD, D: 5, YY: 5, C: 27, B: 6, O: 4, 28 Kasım 1938, s. 62-63.

TBMM TD, D:7, C:20, s.191-192.

TBMM TD, D:7, C:20, s.294.

TBMM TD, D:VIII, C:3, (24.12.1946), s. 428.

TBMM Z.C., 4. Birleşim, C.27, 14 Kasım 1938, s.23.

TBMM Z.C., C:22, s. 58-64.

TBMM Z.C., C:III, D:VIII, Toplantı I, Birleşim XXII, 22.12.1946, s.426-429.

TBMM Z.C., D:1, C 22, İ:85, 16 Ağustos 1922, s. 202-203.

TBMM Z.C., D:1, C:1, O: 15, 13 Mayıs 1336 (1920), s.280.

TBMM Z.C., D:1, C:11, O: 56, 28 Temmuz 1337 (1921), s.363-364.

TBMM Z.C., D:1, C:2, O: 38, 21 Temmuz 1336 (1920), s.372-373.

TBMM Z.C., D:1, C:2, O::105, 20 Eylül 1338, s.107.

TBMM Z.C., D:1, C:2, O::30, 8 Temmuz 1336/1920, s.226.

TBMM Z.C., D:1, C:2, O::32, 12 Temmuz 1336, s.279-286.

TBMM Z.C., D:1, C:23, O::100, 11 Eylül 1338, s.619-620.

TBMM Z.C., D:1, C:6, O: 101, 22 Kasım 1336 (1920), s.16.

TBMM Z.C., D:1, C:9, O: 6, 12 Mart 1337 (1921), s.85.
TBMM Z.C., D:1. İçtima Senesi: 1. C: 1. İçtima Sayısı: 4, (26.04.1920), s.73-74-78
TBMM Z.C., D:I, C:4, s.473, 474.
TBMM Z.C., D:I, C:4, ss.470-482.
TBMM Z.C., D:VIII, C:III, Toplantı: 1, 14. 12. 1946,s.426-440.
TBMM ZC., C.3, D.1, İçt.1, 09.08. 1336, s.159.
TBMM ZC., D:1, C:26, O: 170, 8 Ocak 1339 (1923), s.220-235.
TBMM ZC., D:1, C:3, O: 45, 9 Ağustos 1336 (1920), s.158-159.
TBMM ZC., D:1, C:4, O: 63, 11 Eylül 1336 (1920), s.84-89.
TBMM ZC., D:1, C:4, O: 67, 18 Eylül 1336 (1920), s.198.
TBMM ZC., D:1, C:4, O: 69, 21 Eylül 1336 (1920), s.238.
TBMM ZC., İ: 17, 17.5.1336 Pazartesi, D: 1, C 1, İçtima Senesi: 1, s.322.
TBMM ZC:C.3, D.1, İçt.1, 09.08.1336, s.57.
TBMM. Z.C:C: 28, D: 6, İç: 4, Celse: 2, (11.11.1942), Ulus, 12 İkinci Teşrin 1942.
Türkiye Büyük Millet Meclisi, Zabıt Ceridesi, D:1, C:1, O: 1, 23 Nisan 1336 (1920), s.2.

Kitaplar

Akkılıç, Yılmaz, Bursa Ansiklopedisi, Bursa Kültür ve Sanat Yayınları, Bursa, 2002.

Akkılıç, Yılmaz, Kurtuluş Savaşı'nda Bursa, Birinci Kitap, Mondros'tan İşgale, Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları, Bursa, 2008.

Arif Hikmet, Bursa Seyahati, Çev. Nezaket Özdemir, Sentez yayıncılık, Bursa, 2008.

Atay, Falih Rıfki, Çankaya, Nurer Uğurlu başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., Ekim 1999.

Atay, Falih Rıfki, Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri ve 19 Mayıs, Nurer Uğurlu başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır., Mayıs, 1999.

Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları (TBMM Hükümetleri Dönemi), Hazırlayanlar: İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, Gülşah Erdem Efe, TBMM Basımevi, Ankara, Aralık, 2014.

Bayar, Celal, Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Gidiş, C: III, 1997.

Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları.

Demirel, Ahmet, Birinci Mecliste Muhalefet, İletişim Yayınları, 2. baskı, İstanbul 1995.

Eğilmez, Mümtaz Şükrü, Milli Mücadele'de Bursa, İstanbul Tarih Yayınları, İstanbul, 1980.

Erdem, Yasemin Tümer, II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi, TTK., 2013.

Göldaş, İsmail, Milli Kurtuluş Savaşında Öğretmenler, Öğretmen Dünyası Yayınları, İstanbul, 1981.

Hüdavendigâr Vilayeti Salnâmesi, Bursa, Matbaa-i Vilayet-i Hüdavendigâr, 1287/1870-1927.

İlhan Tekeli, Toplu Eserler-23, Anlatabildikleri ve Anlatamadıklarıyla Yaşam Öyküleri İlhan Tekeli, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.

Kamutay Albüm: 1935-The Parliament Album, 1935.

Kaplanoğlu, Raif, Bursalı Şair ve Yazar ve Ünlüler Ansiklopedisi, 1988.

Kaplanoğlu, Raif-Kaplanoğlu, Ozan, Tipodan ofsete Bursa basın tarihi (1866-1974), Nilüfer Belediyesi Bursa, 2019.

Kepecioğlu, K., Bursa Kütüğü, C: I, Yay.Haz. Hüseyin Algül-Osman Çetin-Mefail Hızlı-Mustafa Kara-M. Asım Yediyıldız, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009.

Kepecioğlu, K., Bursa Kütüğü, C: III, Yay.Haz. Hüseyin Algül-Osman Çetin-Mefail Hızlı-Mustafa Kara-M. Asım Yediyıldız, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009.

Mustafa Kemal Atatürk, "Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma Bursa Mebusu Muhittin Baha Beyin Sözleri Hakkında (13 Ocak 1921)", Atatürk'ün Bütün Eserleri, C: 10 (1920-1921), Kaynak Yayınları, İstanbul, Birinci Basım: Mart 2003.

Öztürk, Yücel, Bursa Basın Tarihi, Ekin Yayınevi, Bursa 2012.

Özüçetin, Yaşar, Kurtuluş ve Kuruluşta Milletvekili Gözüyle Gazi Mustafa Kemal Paşa (1920-1923), 2015.

Raif Kaplanoğlu, Bursa Yer Adları Ansiklopedisi, İstanbul, 2001.

TBMM Albümü (1920-2010), 1. Cilt, 1920-1950, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Haziran, 2010.

Tunçay, Mete, Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925), 3. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1978.

Üstel, Füsün, İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931), 2004.

Yüceer, Saime, Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 2001.

Makaleler

Artaç, A. "Ziya Gökalp'in Milli Müziğimizi Oluşturmakla İlgili Düşüncelerinin Atatürk'ün Aynı Doğrultudaki Fikirlerine ve Çağdaş Türk Müziğine Etkileri", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi (INIJOSS)*, C: 8, (2), 2019, s.529-550.

Aydın, Mesut, "Cumhurbaşkanlığı Arşivi Belgeleri Işığında Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun Kuruluşu ve Ülke Geneline Gruba Ait Heyet-i Merkeziye Listelerinin Oluşturulması", *Turkish Studies*, Volume 9/4 Spring 2014, p. 97-137.

Bayraktar, A.N., "Başkent Ankara'da Cumhuriyet Sonrası Yaşanan Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu ve Modern Mekânlar", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(1), Haziran/June 2016, s.67-80.

Becerikli, Sabri-Demirel, Muammer, "Osmanlı'dan Cumhuriyet Bursa'sına Miras Kalan Öğretmen Okulları (1883-1975)", *Uludağ Üniversitesi, Journal of History Studies*, Volume 9, Issue 1, March 2017, p. 65-84.

Bozkurt, Celil, "Milli Mücadele Döneminde Muhittin Baha Pars", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:56, Bahar 2015, s.11-32.

Bozkurt, İbrahim, "Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal Paşa'nın Karşısındakilerden Biri Olarak Çerkez Ethem Üzerine Bir İnceleme", *Turkish Studies*, Volume, 13/1, Winter 2018, s.163-186.

Çakmak, Fevzi, Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinde CHP Kurultay Görüşmeleri ve Müfettiş Raporlarına Göre Parti Teşkilatının Karşılaştığı Sorunlar, (1945-1950), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi-Journal Of Modern Turkish History Studies*, XVII/34 (2017-Bahar/Spring), ss. 319-348.

Çeliker, İlhan, II. Celal Bayar Hükümeti Döneminde TBMM Çalışmalarının Muhtevası (11 Kasım 1938-25 Ocak 1939), *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 78, Eylül 2018, s. 436-460.

Çoruk, Ali Şükrü. "Bir Gelenek İcadı Olarak II. Meşrutiyet Döneminde Gerçekleştirilen İstanbul'un Fethi Törenleri", *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 7 (Haziran 2016), s.79-98.

Ertekin, R., "Muhittin Baha Pars'ın Hayatı ve İstiklal Marşı", *Bilanço Dergisi*, Yıl: 15, (145), 2013, s.44-45.

Evsile, Mehmet, "TBMM Zabıtlarına Göre Cumhuriyet Döneminde Eğitim Hizmetleri (1923-1950)", *History Studies*, 11/2, Nisan 2019, s. 621-654.

Kaplanoğlu, Raif-Akkuş, Turgay, Meşrutiyetten Sonra Bursa'da Sivil Örgütlenme, *Bursa Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 8, Kış 2005, s.10-15.

Kılıç, Selami, "Batı Anadolu Gezisi Esnasında Mustafa Kemal Paşa'yı Karşılama Törenleri", *Atatürk Dergisi*, Yıl 1989, C:1, Sayı 3, s. 146-174.

Kurmuş, Ö.S., "Bursa'da Basılan Kitaplar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, (76), Şubat, 1992, s.157-170.

Özüçetin, Yaşar- Filiz, İsmail, "Meclis Zabıtlarına Göre Milli Mücadele'de İstanbul Hükümeti'nin Tutumuna Karşı Tepkiler ve Yorumlar," - Türklük Bilimi Araştırmaları,-S XXXIV.,2014 s.179- 206.

Özüçetin, Yaşar-Dağıstan, H. Mehmet, "Meclis Celse Zabıtlarında Kuva-yı Milliye", *ÇTTAD*, IX/20-21, (2010/Bahar-Güz), ss.3-30.

Özüçetin, Yaşar-Kara, Bülent, "Meclis Celse Zabıtlarında Tarihî Şahsiyetler ve Yaşanmışlıklar Temelli Metaforlar Üzerine Bir İnceleme (1920-1923)", *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2016, Sayı: 16, s.271-285.

Pustu, Yunus, "Türkiye Muallimler Birliği Genel Merkezi ve Şubelerinin Neşrettiği Mecmualar", *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 2017, s. 56-91.

Pustu, Yunus, Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleriyle Türkiye Muallimler Birliği (1921-1936), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi: AAM Derg.*, 2019; 35 (1) : 99, s.51-94.

Semiz, Yaşa, "Milli Mücadele ve Mehmet Akif", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 7, Yıl: 2000, s. 450-451.

Tabak, Serap, "Varlık Vergisi ve Aydın İlinde Uygulaması", *Gazi Akademik Bakış*, C:9, Sayı: 17, Kış 2015, s.279-294.

Tamer, Aytül, "Basın ve İktidar İlişkileri: Birinci Meclis'in Men-i Müskirat Kanunu Üzerine Tartışmalar", *Kebikeç*, 31, 2011, s.217-218.

Tanyer, Turan, "Ankara Kitabevlerine Dair...", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1(1), Haziran/June 2013, s. 113-129.

Türkiye Muallime ve Muallimler Dernekleri Birliği Teşkil Etti, 1921, s.2.

Üçüncü, Uğur, Atatürk'ün Ölümü ve Cenaze Törenlerinin Türkiye'deki Yansımaları, *International Journal of Social Science*, Volume 6 Issue 7, July 2013, p. 1185-1215.

Üzen, İsmet-Aslan, Hanifi, "Halife Ordusu Mısır ve Kafkasya'da" Adlı Askerî Piyesteki Panislâmcı Unsurlar, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 28, Yıl: 2010/1, s.177-191.

Yetik, Ümit, "Milli Mücadele Yıllarında İnegöl (1918-1922)", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:1, Aralık 2016, s.107-120

Tezler

Akkaya, Bülent, "İç ve Dış Gelişmeler Çerçevesinde Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş ve 1946 Seçimleri", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 1/ C: 1/ Sayı: 2/ Güz 2011, s.43-61.

Akkuş, Turgay, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa Kent Tarihinde Gayri Müslimler, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarh Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir, 2008, s.165-167.

Aslan, Necla, Bursa Halkevi Uludağ Dergisi ve Türk Devrimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

Bilgi, Selma Güler, Erken Cumhuriyet Döneminde Bursa'da Gündelik Yaşam (1923-1950), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Çolak, Mustafa, Bülent Ecevit'in Siyasal Anlayış ve Deneyiminde Dinin Yeri, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Kocaeli, 2015.

Güvendiren, Muhlise, Türk Devriminin Bursa'ya Ekonomik Boyutta Yansımaları (1923-1950), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Kara, Serdar, Tek Partiden Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türkiye'de Din Politikalarındaki Değişim Üzerine 1945-1950, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2012.

Kemaloğlu, Muhammet, Hakkı Baha Pars: Hayatı ve Eserleri (1879-1942), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2022.

Özcan, Zeynep Cumhuriyet Dönemi Dinî Hayat (1938-1950), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2014.

Özçelik, M.Hakan, Atatürk Dönemi Faaliyetleri İle 1938-1960 Dönemi Hükümetlerinin Faaliyetlerinin Mukayesesi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2010.

Peltek, Emine, Dini Çoğulculuğun İmkânı: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitapları Örneği, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2015.

Saban, Gülperi Mezkit, Millî Kimliğin Oluşturulması Bağlamında 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Saylam, Ayşegül, 1920-1938 Yılları Arasında Türkiye'de Sanayi ve Ticaretin Bakanlık Düzeyinde Kurumsallaşması: Kurumsal Kuram Bağlamında Bir İnceleme, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi Ankara, 2016.

Süzgün, Gökçe, Atatürk'ün Bursa Gezileri ve Türk Devriminin Bursa'ya Yansımaları, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2015.

Teke, Ali Vehbi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde I-V. D:Adana Milletvekilleri, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

Toptaş, Cengiz, Kuva-yı Seyyare, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bilecik, 2013.

Tuncay, İlkay, Balıkesirli Bolak Ailesi ve Türkpetrol Vakfı, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.

Turgay Akkuş, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa Kent Tarihinde Gayrı Müslimler, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarh Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir, 2008..

Uzun, Zübeyir, Milli Mücadele'de Çerkez Ethem ve Kuva-yı Seyyare'nin Faaliyetleri (1919-1920), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008.

Zeki, Onur, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Bağımsız Mebuslar ve Yasama Çalışmaları (1920-1923), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Gazeteler

"Bursadaki Meşhur Havuz Meselesi", *Vakit*, Sayı:9877, 20 Temmuz 1945 Cuma, s.4.

"Dün Bütün Yurtta Seçim Yoklamaları Yapıldı", *Son Saat*, 10 Kasım 1950, s.2.

"Muallime ve Muallimler Dernekleri Heyet-i İdaresi", *Anadolu'da Yenigün*, No: 882-505, 1 Haziran 1922, s. 2.

"Muallimler Birliği", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 180, 9 Mayıs 1921, s.2.

"Nurettin Paşa Muhittin Baha'ya Karşı Kazalarda Ekseriyet Aldı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Şubat 1925.

"Türkiye Muallime ve Muallimler Dernekleri Birliği Teşkil Etti", *Anadolu'da Yenigün*, No: 604-224, 9 Mayıs 1921, s.2.

"Uydurma Dil" Hakkında T. Banguoğlu'nun İzahatı, *Hür Söz*, 16 Aralık 1949, s.2.

Cumhuriyet, Sayı: 7663,
<https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/yazar/63-OKTAY+AKBAL/1973/9/27.xhtml> [26 Nisan 2021].

Millet Yolu, 7 Şaban 1338/26 Nisan 1920.

Muallimler Birliği, 1921.

Pars, Muhittin Baha, "Güneş Doğarken", *Yeni Kaynak*, Sayı: 46, Kasım 1936, s.323-324.

Pars, Muhittin Baha, "Bursa'nın Sükûtu (8 Temmuz 1336)", *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Temmuz 1922.

Pars, Muhittin Baha, "Sevgili Bursa", *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Temmuz 1921.

Pars, Muhittin Baha, "Sevgili Hemşehrilerime", *Millet Yolu*, 18 Recep 1338/7 Nisan 1920.

Pars, Muhittin Baha, Dosta ve Düşmana (Şiir), *Uludağ Dergisi*, 64-67 Mart-İlkteşrin, 1944, s.49.

Pars, Vedide Baha, "Sevgili Bursamıza", *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Temmuz 1922.

Resmî Gazete, 12 Aralık 1946, Sayı:6478, Sahile:11507.

Resmî Gazete, Sayı: 11048, 1 Mart 1962 Perşembe, s.45.

Resmî Gazete, Sayı: 9548, 1 Mart 1957 Cuma, s.16562.

Tanin, nr. 1966, 31 Mayıs 1330, 13 Haziran 1914, s.4.

Vakit, 14 Ocak 1339/1923, No. 1830.

İnternet Kaynakları

<http://bgc.org.tr/ansiklopedi/muhtar-bey.html> [20 Şubat 2021]

<http://bgc.org.tr/ansiklopedi/pars-muhittin-baha.html> [20 Şubat 2021]

http://docs.neu.edu.tr/library/nadir_eserler_el_yazmalari/TEZLER_YOK_GOV_TR/249105%20afyon%20milletvekilleri.pdf [20 Şubat 2021]

<http://dumlupinargazetesi.com/mobil/kose-yazisi/29/dumlupinarin-anlam-ve-onemi.html> [20 Şubat 2021]

<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/37968/001520590006.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [20 Şubat 2021]

<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=11975&start=5> [20 Şubat 2021]

<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2011-2/11.pdf> [20 Temmuz 2022]

<http://www.bursabarusu.org.tr/sayfalar.php?sayfa=12> [20 Temmuz 2022]

http://www.bursadakultur.org/pars_ailisi.htm [20 Şubat 2021]

<http://www.eksd.org.tr/aturk-muzik-sevgisi/> [20 Şubat 2021]

http://www.serafettinyavuz.av.tr/default.asp?cmd=news&pagetype=haber&su_bcmd=goster&id=64 [20 Şubat 2021]

<http://www.yenidonem.com.tr/yazarlar/yuksel-baysal-72/bursa-nin-buyuk-degeri-havuzlupark-11228.html> [20 Şubat 2021]

<http://yesilbursadergisi.com/mobil/koseyazisi.php?id=733> [20 Şubat 2021]

https://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11630/3349/Ceren_Demirdelen_Tez.pdf?sequence=1&isAllowed=y [20 Şubat 2021]

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/29150> [19 Temmuz 2022]

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/406533> [20 Şubat 2021]

<https://tam-metni.nasil-yazilir.com/2020/06/11-temmuz-1945-aksam.html> [29 Mart 2021].

<https://www.balikesir24saat.com/kurtulus-savasini-nasil-kazandik-cumhuriyet-nasil-kuruldu/> [20 Şubat 2021]

<https://www.belgeseltarih.com/birinci-ve-ikinci-donem-turkiye-buyuk-millet-meclisinde-bursali-milletvekilleri/> [20 Şubat 2021]

<https://www.belgeseltarih.com/millet-yolunda-cerkes-edhem-bey-ve-cerkeslere-bir-hitabesi-nisan-1920> [20 Şubat 2021]

https://www.bursa.bel.tr/dosyalar/yayinlar/bursadazaman_10.pdf [20 Şubat 2021]

<https://www.bursa.bel.tr/eski-baskanlar/sayfa/328> [20 Temmuz 2022]

<https://www.dunyabizim.com/mercek-alti-seyhler-milletin-meclisindeydi-h6336.html> [20 Şubat 2021]

<https://www.kanunum.com/files/34-1.pdf> [29 Mart 2022]

<https://www.kanunum.com/files/7466-1-1.pdf> [29 Mart 2022]

<https://www.lib.uchicago.edu/e/collections/mideast/medoc-cat/journals.html> [20 Şubat 2021]

https://www.TBMM.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunTBM Mc045/kanunTBMMc045/kanunTBMMc04500034.pdf [29 Mart 2021].

https://www.TBMM.gov.tr/tutanaklar/kanunlar_kararlar/kanunTBMMc045/kanunTBMMc045/kanunTBMMc04500034.pdf [29 Mart 2021].

https://www.TBMM.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t13/c015/b052/cs__130150520362.pdf 29 Mart 2021.

https://www.turkcebilgi.com/muhittin_baha_pars [20 Şubat 2021]

https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=80&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=1&v_birlesim=004 [11 Eylül 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=62&sayfa_no_son=63&sayfa_no=63&v_meclis=1&v_donem=5&v_yasama_yili=&v_cilt=27&v_birlesim=006 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=312&sayfa_no_son=313&sayfa_no=313&v_meclis=1&v_donem=8&v_yasama_yili=&v_cilt=4&v_birlesim=047 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=115:116&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=16&v_birlesim=149 [20 Temmuz 2022]

https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=16&v_meclis=1&v_donem=8&v_yasama_yili=&v_cilt=3&v_birlesim=012 [21 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=175&v_meclis=11&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=2&v_birlesim=062 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=206&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=16&v_birlesim=154 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=223&v_meclis=11&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=2&v_birlesim=065 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=224&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=1&v_birlesim=012 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=23:24&v_meclis=1&v_donem=5&v_yasama_yili=&v_cilt=27&v_birlesim=004 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=301&v_meclis=11&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=1&v_birlesim=126 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=312&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=1&v_birlesim=016 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=312:313&v_meclis=1&v_donem=8&v_yasama_yili=&v_cilt=4&v_birlesim=047 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=317&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=21&v_birlesim=070 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=317&v_meclis=1&v_donem=5&v_yasama_yili=&v_cilt=12&v_birlesim=081 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=328&v_meclis=11&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=3&v_birlesim=039 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=33&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=1&v_birlesim=002 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=41&v_mecelis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=19&v_birlesim=022 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=413&v_mecelis=11&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=1&v_birlesim=147 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=469&v_mecelis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=27&v_birlesim=198 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=5&v_mecelis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=22&v_birlesim=081 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=552:554&v_mecelis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=22&v_birlesim=098 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=62:63&v_mecelis=1&v_donem=5&v_yasama_yili=&v_cilt=27&v_birlesim=006 [20 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=7:8&v_mecelis=1&v_donem=7&v_yasama_yili=&v_cilt=13&v_birlesim=000 [20 Temmuz 2022]

https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=72:73&v_mecelis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=10&v_birlesim=024 [21 Temmuz 2022]

https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=76:77&v_mecelis=1&v_donem=8&v_yasama_yili=&v_cilt=22&v_birlesim=014 [21 Temmuz 2022]

https://www5.TBMM.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/Cilt1.pdf [20 Temmuz 2022]

<https://www5.TBMM.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT01/gcz01001145.pdf> [20 Temmuz 2022]

<https://www5.TBMM.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c003/TBMM01003059.pdf> [20 Temmuz 2022]

Selimoğlu, İsmail, Matbaa ve Değişen Hayat: Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa Halkının Kitap Sevgisi, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/SEL%c4%b0MO%c4%9eLU-%c4%b0smaile-MATBAA-VE-DE%c4%9e%c4%b0%c5%9eEN-HAYAT-ME%c5%9eRUT%c4%b0YET%e2%80%99TEN-CUMHUR%c4%b0YET%e2%80%99E-BURSA-HALKININ-K%c4%b0TAP-SEVG%c4%b0S%c4%b0.pdf> [13 Temmuz 2022]

Ekler

Ek 1. Muhittin Baha Pars¹¹³

Ek 2. İlk Payitaht-ı Osmanî'nin Mühim Bir Daru'l-arifânı, Bursa Mekteb-i Sultanisi¹¹⁴

¹¹³ Neylâ ve Bekir Peynircioğlu Arşivi.; <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/29150> [19 Temmuz 2022].

¹¹⁴ Neylâ ve Bekir Peynircioğlu Arşivi.

Ek 3. Muhittin Baha Pars Milletvekilliği Evrakı¹¹⁵

مجلسه عمومی در تاریخ ۲۰/۱۱/۱۳۰۲

مجلسه عمومی در تاریخ ۲۰/۱۱/۱۳۰۲

مجلسه عمومی در تاریخ ۲۰/۱۱/۱۳۰۲

مجلسه عمومی در تاریخ ۲۰/۱۱/۱۳۰۲

ردیف	نام و نام خانوادگی	تاریخ تولد	محل تولد	تحصیل	مقام	تاریخ خدمت	محل خدمت
۱	مهندس محمد علی...	۱۳۰۰	تهران	مهندسی	مدرس	۱۳۰۰	تهران
۲	مهندس...	۱۳۰۰	تهران	مهندسی	مدرس	۱۳۰۰	تهران
۳	مهندس...	۱۳۰۰	تهران	مهندسی	مدرس	۱۳۰۰	تهران
۴	مهندس...	۱۳۰۰	تهران	مهندسی	مدرس	۱۳۰۰	تهران
۵	مهندس...	۱۳۰۰	تهران	مهندسی	مدرس	۱۳۰۰	تهران
۶	مهندس...	۱۳۰۰	تهران	مهندسی	مدرس	۱۳۰۰	تهران
۷	مهندس...	۱۳۰۰	تهران	مهندسی	مدرس	۱۳۰۰	تهران
۸	مهندس...	۱۳۰۰	تهران	مهندسی	مدرس	۱۳۰۰	تهران
۹	مهندس...	۱۳۰۰	تهران	مهندسی	مدرس	۱۳۰۰	تهران
۱۰	مهندس...	۱۳۰۰	تهران	مهندسی	مدرس	۱۳۰۰	تهران

مجلسه عمومی در تاریخ ۲۰/۱۱/۱۳۰۲

مجلسه عمومی در تاریخ ۲۰/۱۱/۱۳۰۲

مجلسه عمومی در تاریخ ۲۰/۱۱/۱۳۰۲

مجلسه عمومی در تاریخ ۲۰/۱۱/۱۳۰۲

Ek 4. Muhittin Baha Pars, Eşi Vedia Hanım, Bedrettin Pars (Yeğeni, Mehmet Baha Pars'ın oğlu) ve eşi Bedriye, Növber Pars (kız kardeşi), Neylâ Peynircioğlu (Bedrettin Pars'ın kızı), Ömer Pars (Muhittin Baha Pars'ın evlatlığı)¹¹⁶

¹¹⁵ Muhittin Baha Pars, TBMM Üyeleri İçin Tercüme-i Hal, Sicil: 318, Dosya:45, Seçim Dairesi: Bursa, TBMM Arşivi, D:5, İçtima Senesi:76, Fevkalâde.
¹¹⁶ Neylâ ve Bekir Peynircioğlu Arşivi.

Ek 5. Muhittin Baha Pars Milletvekilliği Evrakı¹¹⁷

FOTOĞRAF

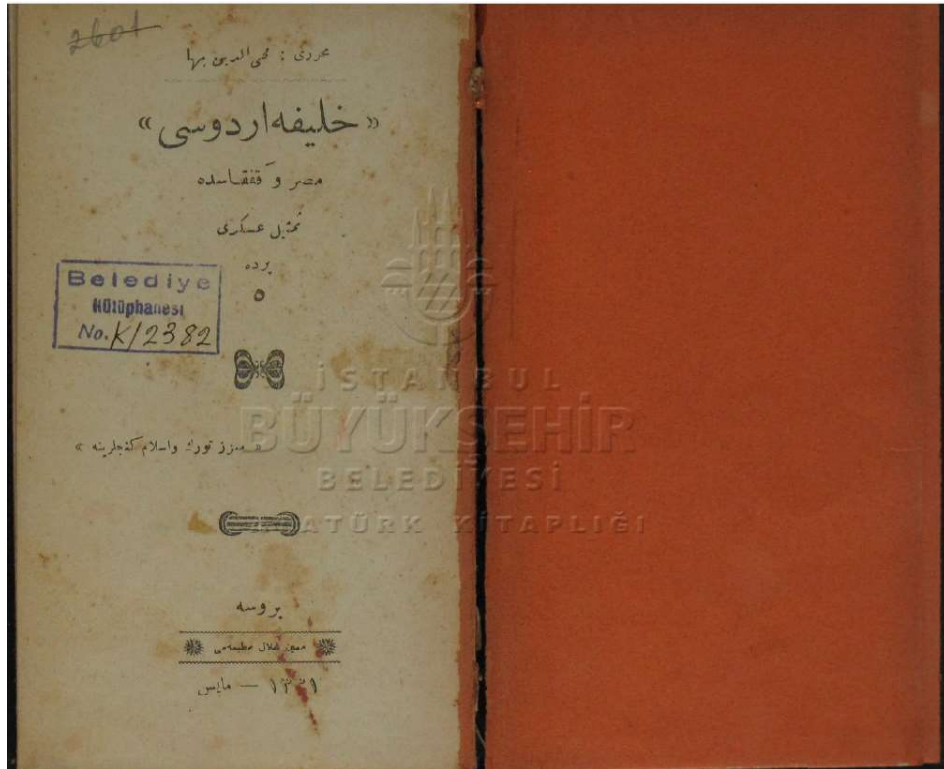
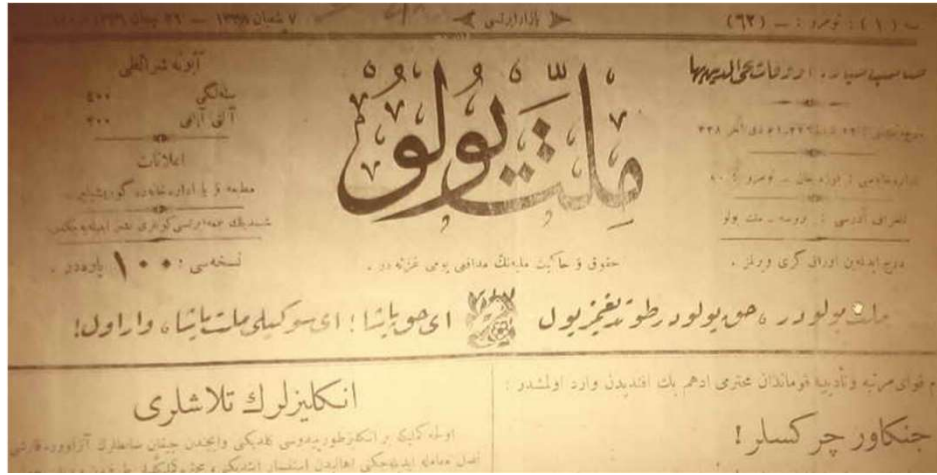
Seçim dairesi	Ordu	Eserleri	Bursada (Şecadele zamanında) Gümüşük(Millet yolu)gazetesini haftalık Bursa mecmuasını çıkardım.Günas Doğarken adlı manzumemi 1934 de bastırdım.
Adı	Muhittin Baha Pars	İsmi rütbeleri	
Soy adı	Pars	Meslek ve mesguliyeti	Şevvelce sekia sana İlahe edebiyat ve felsefe muallimliğinde bulundum.Avukatlık yaptım.
Babasının ve annesinin adı	Baha Nakiye	Evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	Evliyim. Çocuğum yoktur.
Doğduğu yer	Bursa	Seçimden evvelki son memuriyeti	Şevvelce muallimdim.
Oturduğu yer	Ankara	Memur değilse seçimden evvel son vaziyeti	seçimde avukattım.
Doğum tarihi	1300 1885	Seçim mazbatasının tarihi	
Tahsili	Bursa Lisesini,İstanbul hukukunu bitirdim.	Kaç cıfık soy-lavığı seçildiği	
Bildiği diller	Fransızca	Mazbatasının Meclis genel Heyetince tasdiki tarihi (*)	
Nede ihtisas olduğu	Hukuk , Edebiyat	Meclise iltihak tarihi	Birinci Büyük Millet Meclisinde bulundum.Başinci devrede 1/Mart)935 de Meclise girdim.

[*] Bu yer Meclis Kanunlar kaleminde doldurulacaktır.

Muhittin Baha Pars

¹¹⁷ Muhittin Baha Pars, TBMM Üyeleri İçin Tercüme-i Hal, Sicil: 318, Dosya:45, Seçim Dairesi: Bursa, TBMM Arşivi, D:5, İhtima Senesi:76, Fevkalâde.

Ek 6. Millet Yolu Gazetesi¹¹⁸

¹¹⁸ İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kütüphanesi, No.K/2382.